

Universiteit Utrecht

Carter en het einde van detente

Een analyse van de reactie van de Carterregering (1977-1981)
op de Sovjetinval in Afghanistan en de gevolgen voor detente

Naam: Alice Schaap

Studentnummer: 4006224

Begeleider: dr. E.A.A. Hellendoorn PhD

Opleiding: International Relations in Historical Perspective

Master thesis

Inleverdatum: 7 juni 2017

Abstract

Deze masterscriptie mengt zich in het historiografische debat omtrent de betekenis van detente. Als casusstudie wordt de Amerikaanse counterstrategie op de Sovjetinval in Afghanistan in 1979 betrokken in dit debat. Wat betekende deze inval, en de gevolgen ervan, voor de dynamiek van detente? In dit onderzoek wordt geanalyseerd in hoeverre deze Sovjetinval voor een verandering in de benadering van detente van de Verenigde Staten onder Carter zorgde.

Inhoudsopgave

I. Inleiding	4
I.I Detente volgens Kissinger en Brzezinski	5
I.II Historiografie wat betreft Koude Oorlog en detente	7
I.III Afghanistan: de gevolgen voor detente en <i>containment</i>	10
I.IV Macht en <i>containment</i>	11
I.V Onderzoek en methode	13
II. Detente en de strijd buiten Europa	15
II.I Van Europa naar het Midden-Oosten	15
II.II Carters terugblik op zijn buitenlandbeleid	17
II.III Carters dubbelzinnige buitenlandbeleid	18
II.IV Carter en Brzezinski's visies op de Koude Oorlog buiten Europa	20
II.V Koude Oorlog buiten Europa	22
II.VI Conclusie	24
III. Strategie Carterregering	25
III.I Carters vrees voor een domino-effect in de Perzische Golf	26
III.II De besluitvorming rondom het graanembargo en de Olympische boycot	27
III.III Andere sancties	29
III.IV Militaire strategie	30
III.V Conclusie	31
IV. Detente(s) en het SALT proces na de inval in Afghanistan	33
IV.I Carters buitenlandbeleid begin jaren tachtig	33
IV.II Welke betekenis had SALT nog?	35
IV.III Deelbare detente: Europa	37
IV.IV Wie heeft de stekker uit detente getrokken?	39
IV.V Conclusie	42
V. Conclusie	43
V.I Bevindingen	43
V.II Aanbevelingen voor verder onderzoek	45
VI. Bibliografie	47
VI.I Bronnenlijst	47
VI.II Literatuurlijst	50

I. Inleiding

I want to insure that you have fully weighed the ramifications of the Soviet actions in Afghanistan, which we regard as a clear threat to the peace. You should understand that these actions could mark a fundamental and long-lasting turning point in our relations. Taken without any previous discussion with us, they constitute in our view a clear violation of the Basic Principles on Relations [...].¹

Met deze woorden begon de brief van de Amerikaanse president Jimmy Carter aan Sovjetleider Leonid Brezhnev. Carter schreef de brief op 28 december 1979 naar aanleiding van Brezhnevs legitimatie van de Sovjetinval in Afghanistan. Carter vond dat Brezhnev met de militaire interventie een afspraak uit de *Basic Principles of Relations between the USA and the USSR* had geschonden.²

In 1972 hadden Richard Nixon en Brezhnev in Moskou deze *Basic Principles of Relations* ondertekend. In dit verdrag werden bepaalde (gedrags)regels als basisbeginselen afgesproken met als het doel het nastreven van beter wederzijds begrip en samenwerking in tijden van detente (verminderde spanning). Een belangrijk punt was dat eenzijdig voordeel ten koste van de ander onaanvaardbaar was. Daaraan werd toegevoegd dat voor een sterke relatie de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie elkaars veiligheidsbelangen moesten erkennen, gebaseerd op het principe van gelijkheid.³

De Sovjet-Unie en de Verenigde Staten beschuldigden elkaar regelmatig van het overtreden van de bovenstaande regels, terwijl de Amerikanen zelf vonden dat ze zich er keurig aan hielden.⁴ Carter erfde de *Basic Principles of Relations* van zijn voorgangers, maar ook hij kon er niet voor zorgen dat de normen en waarden rondom detente voor beide partijen eenduidig waren. Tijdens de ambtsperiode van Carter bereikten de betrekkingen tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie een dieptepunt toen de Sovjet-Unie in 1979 Afghanistan binnenviel. Dit onderzoek houdt zich bezig met de vraag: *In hoeverre zorgde de Sovjetinval in Afghanistan (1979) voor een verandering in de benadering van detente van de Verenigde Staten onder Carter?* Onder de benadering van detente versta ik de manier waarop met de Sovjet-Unie moest worden en werd omgegaan in een periode van verminderde spanning en welke gevolgen dit had voor de Amerikaanse politiek van *containment*

¹ U.S. Declassified Documents Online, White House, GALE|CK2349073545, 28 december 1979, President Carter corresponds with President Brezhnev regarding Soviet actions in Afghanistan which the U.S. regards as clear threat to peace.

² De Amerikanen weigerden de legitimatie van de Sovjets te geloven. De Sovjets beweerden dat de Afghaanse autoriteiten om hun militaire steun hadden gevraagd. In: U.S. Declassified Documents Online, GALE|CK2349073545, 28 december 1979, President Carter corresponds with President Brezhnev regarding Soviet actions in Afghanistan which the U.S. regards as clear threat to peace.

³ Het verdrag werd gepubliceerd in een Amerikaans tijdschrift over internationaal recht: 'Basic Principles of Relations between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics', *The American Journal of International Law* vol. 66, no. 5 (Oktober 1972), 920-922: 921.

⁴ Raymond L. Garthoff, *A Journey through the Cold War. A Memoir of Containment and Coexistence* (New York, Brookings Institution Press, 2004) 286.

tijdens de Koude Oorlog.

De analyse beperkt zich tot de periode van de Carterregering (1977-1981), omdat tijdens het presidentschap van Carter een van de hoogtepunten van detente plaatshad (het tekenen van SALT II) en omdat detente in zijn ambtstermijn ten einde leek te komen. Voordat er met de analyse begonnen wordt, worden de concepten detente en *containment* gedefinieerd. Bovendien komt er historiografie met relevante historische context omtrent detente en de Carterregering aan bod.

I.1 Detente volgens Kissinger en Brzezinski

Detente ontwikkelde zich in de jaren zeventig, een tijdperk waarin het wereldwijde conflict tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie de internationale betrekkingen domineerde.⁵ Henry Kissinger was als veiligheidsadviseur van president Richard Nixon een van de architecten van detente. Terwijl in de Sovjet-Unie Brezhnev de gehele jaren zeventig aan de macht bleef, kenden de Verenigde Staten in deze periode drie presidenten en twee veiligheidsadviseurs (Kissinger en Zbigniew Brzezinski). De visies van laatstgenoemde adviseurs op detente zijn relevant, omdat ze enigszins van elkaar afwijken en inzicht geven in de wijze waarop er destijds over detente werd gedacht door invloedrijke kopstukken in de Amerikaanse regering.

Nixon beschouwde detente volgens Kissinger als een tactiek voor een geopolitieke strijd met de Sovjet-Unie op de lange termijn.⁶ Nixon en zijn adviseurs zagen de Sovjet-Unie zowel als vijand en als partner. De Sovjet-Unie was enerzijds een ideologische vijand en daarbij kwam de noodzaak om te voorkomen dat het communisme het wereldevenwicht verstoorde. Anderzijds was de Sovjet-Unie een partner om het ideologische conflict niet te laten escaleren in een nucleaire oorlog.⁷ Detente moest gebaseerd zijn op strikte wederkerigheid in het nationale belang.⁸

Het concept van *linkage* (letterlijk: verbinding) was essentieel voor Kissingers benadering van detente. Kissinger omschrijft detente als een *dual-track* van standvastigheid en verzoening.⁹ Dit hield in dat de verspreiding van Sovjetinvloed voorkomen moest worden. Tegelijkertijd onderhandelden de Verenigde Staten met de Sovjet-Unie over allerlei probleemstukken om de Sovjetleiders een bepaald belang te geven of aan te bieden dat deze leiders niet graag in gevaar zouden willen brengen.¹⁰

Zbigniew Brzezinski, veiligheidsadviseur van president Carter, was de opvolger van Kissinger. Brzezinski had een andere visie op detente dan Kissinger. In 1974 bekritiseerde hij de diplomatieke

⁵ Odd Arne Westad, *The Global Cold War. Third World Interventions and the Making of our Times* (Cambridge, Cambridge University Press, 2005) 3.

⁶ Henry Kissinger, *Diplomacy* (New York, Simon Schuster, 1994) 745.

⁷ Kissinger, *Diplomacy*, 742.

⁸ Henry Kissinger, *The White House Years* (Londen, Wiedenfeld and Nicolson, 1979) 949.

⁹ Kissinger, *The White House Years*, 1254.

¹⁰ Kissinger, *Diplomacy*, 740.

stijl en detente van Kissinger. Detente was volgens Brzezinski te veel eenrichtingsverkeer in plaats van wederkerigheid. De Verenigde Staten brachten de Sovjet-Unie alleen maar op een hoger plan terwijl zij voor SALT, handel en het Midden-Oosten weinig terug kregen.¹¹ Brzezinski schreef in 1976 in een memorandum aan Carter dat in Amerikaans belang detente meer wederzijds moest zijn. Detente diende een tweeledig doel. Detente moest oorlog vermijden en daarom als een middel van vreedevolle verandering dienen. Zonder het laatste was het onzeker of het eerste, geen oorlog, houdbaar was.¹²

Carter wilde bij zijn aantreden begin 1977 meer stabiliteit in de relaties met de Sovjet-Unie nastreven en wilde dit in de eerste plaats bereiken door een vordering in de onderhandelingen voor wapenbeheersing. Dit was in lijn met de ideeën die Cyrus Vance, zijn Secretary of State, had. Door vooruitgang in onderhandelingen als SALT konden de relaties met de Sovjet-Unie gestabiliseerd worden en dit zou leiden tot een bredere samenwerking tussen beide grootmachten.¹³ Brzezinski vond de voorstellen voor SALT II echter te ambitieus en pleitte voor een verlaging van het plafond voor het aantal wapens, omdat het wapenplaatsing bevorderde en kon leiden tot wederzijdse onzekerheden.¹⁴

Zoals later in dit onderzoek zal blijken, was detente onlosmakelijk verbonden met SALT. Brzezinski was zich daar bewust van. Volgens hem ontstonden er zowel binnenlandse als buitenlandse zorgen over het einde van detente toen de Sovjets de Amerikaanse voorstellen voor SALT II afwezen.¹⁵ De Carterregering vond echter dat detente niet beperkt moest worden tot SALT. Door de Sovjet-Unie in meerdere issues te betrekken kon worden getest in hoeverre de Sovjetleiding bereid was om in samenwerking met de Verenigde Staten wereldwijde problemen aan te pakken. Enkele voorbeelden waren het promoten van demilitarisatie in de Indische Oceaan, het beperken van wapenlevering aan derdewereldlanden en afspraken over nucleaire proliferatie.¹⁶

Was er sprake van *linkage*? In principe niet, maar Vance en Brzezinski hadden hier interpretatieverschillen over. Brzezinski schreef geen *linkage* voor, maar zei dat dit kon worden afgedwongen indien een lokaal conflict (destijds in de Hoorn van Afrika) ongerechtvaardigd werd geëxploiteerd voor grotere internationale doeleinden. Vance wilde niets van *linkage* weten.¹⁷ Brzezinski's beroemde citaat 'SALT lies buried in the sands of the Ogaden' heeft hier zijn oorsprong.

¹¹ Justin Vaïsse, 'Zbig, Henry, and the New U.S. Foreign Policy Elite', in: Charles Gati (red.), *Zbig. The Strategy and Statecraft of Zbigniew Brzezinski* (Baltimore, The Johns Hopkins University Press, 2013) 3-26: 4, 19.

¹² Zbigniew Brzezinski, *Power and Principle. Memoirs of the National Security Advisor 1977-1981* (New York, Farrar, Straus and Giroux, 1983) 149.

¹³ Brzezinski, *Power and Principle*, 147.

¹⁴ *Ibidem*, 150.

¹⁵ *Ibidem*, 164.

¹⁶ *Ibidem*, 171.

¹⁷ *Ibidem*, 185. Dit houdt ook verband met de meningsverschillen over hoe er met de Sovjet-Unie moest worden omgegaan tussen de 'duif' Vance en de 'havik' Brzezinski.

De Amerikanen hadden volgens Brzezinski moeten optreden in de Ogadenoerlog¹⁸, omdat de Sovjets zich daar ook actief in mengden, maar deden dat niet. Hierdoor werden de Sovjets naar Brzezinski's mening aangemoedigd, waardoor de Amerikanen later te overdreven reageerden op kwesties zoals die van de Sovjetbrigade op Cuba.¹⁹ De kracht van SALT was hiermee verdwenen en de daaropvolgende Sovjetinval was volgens Brzezinski 'the final nail in the coffin'.²⁰

I.II Historiografie wat betreft Koude Oorlog en detente

Net zomin als Kissinger en Brzezinski zijn historici het veelal niet eens over de betekenis van detente. Odd Arne Westad wijst op het verschil in interpretatie van detente tussen de Amerikanen en de Sovjets. Vanuit Sovjetperspectief betekende detente vreedzame co-existentie en een erkenning van het Westen dat de Sovjet-Unie een supermacht was met zijn eigen internationale betrekkingen. De Sovjets zagen detente dan ook niet als een noodzaak om de steun aan bewegingen en regeringen in derdewereldlanden te beëindigen.²¹ Detente was volgens Olav Njolstad voor de Amerikanen een manier om de wapenwedloop te pauzeren op een moment dat de Sovjet-Unie een soortgelijke positie als de Amerikanen had bereikt en beschouwd moest worden als beoefenaar van *realpolitik*.²²

Volgens Nancy Mitchell veranderde er niets fundamenteel met detente: de Koude Oorlog ging onverminderd door en de Verenigde Staten hielden vast aan *containment*. Detente zorgde vooral voor verwarring.²³ Njolstad beweert ook dat de Koude Oorlog gewoon doorging, maar dat detente even heeft geholpen om het klimaat van de betrekkingen te veranderen.²⁴ Gekeken naar de moeizame verstandhouding tussen beide landen en de altijd aanwezige achterdocht, was het ook niet aannemelijk dat detente daar drastisch verandering in zou brengen. Detente zorgde er in ieder geval voor dat er een platform voor vreedzame co-existentie gecreëerd kon worden.

Raymond Garthoff schenkt ook aandacht aan *linkage*. Hij stelt *linkage* iets genuanceerder dan Kissinger. *Linkage* had volgens Garthoff het doel om als een hefboom te dienen. De Verenigde Staten konden druk zetten op vraagstukken waar zij de macht over hadden om gebeurtenissen in

¹⁸ De Ogadenoerlog ging tussen Ethiopië en Somalië. Somalië was een belangrijke bondgenoot van de Sovjet-Unie. Ethiopië verbrak de banden met de Verenigde Staten en zocht toenadering tot de Sovjet-Unie. De Sovjet-Unie steunde Ethiopië met wapens om de Ogadenwoestijn op Somalië (terug) te veroveren. In: Nancy Mitchell, 'The Cold War and Jimmy Carter', in: Melvyn P. Leffler en Odd Arne Westad (red.), *The Cambridge History of the Cold War. Volume 3: Endings* (Cambridge, Cambridge University Press, 2010) 66-88: 75.

¹⁹ Er werd een Sovjetbrigade op Cuba 'ontdekt', terwijl die er al jaren zat. De Amerikanen eisten opheldering en vertrek van de brigade, tot ergernis van de Sovjets.

²⁰ Brzezinski, *Power and Principle*, 189.

²¹ Westad, *The Global Cold War*, 194-195.

²² Olav Njolstad, 'The Collapse of Superpower Détente, 1975-1980', in: Melvyn P. Leffler en Odd Arne Westad (red.), *The Cambridge History of the Cold War. Volume 3: Endings* (Cambridge, Cambridge University Press, 2010) 135-155: 137.

²³ Mitchell, 'The Cold War and Jimmy Carter', 72.

²⁴ Njolstad, 'The Collapse of Superpower Détente', 155.

gebieden waar zij minder mogelijkheden hadden te beïnvloeden. Voor Nixon en Kissinger was dat bijvoorbeeld Vietnam verlaten zonder gezichtsverlies te lijden en daar konden ze de Sovjet-Unie wegens zijn bondgenoten voor gebruiken.²⁵

Ook was het SALT proces vanaf het begin verbonden met detente. De onderhandelingen droegen op een belangrijke en positieve wijze bij aan de relaties tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie in een periode van detente.²⁶ Garthoff analyseert hoe SALT de belichaming was van het politieke besef dat de risico's van onderhandelen en afgesproken restricties minder konden zijn dan de risico's en kosten van ongelimiteerde competitie. De SALT I onderhandelingen hielpen om de spanningen te verminderen en strategische stabiliteit te versterken.²⁷

De SALT onderhandelingen en detente hadden ook gevolgen voor de veiligheid van Europa. In de historiografie is naast de grootmachtenbipolariteit steeds meer aandacht voor de Europese benadering op detente gekomen. Tijdens de Conferentie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (CVSE) in 1975 introduceerde het Westen het concept van de ondeelbaarheid van detente. Dit hield in dat alle staten die het verdrag voortkomend uit de CVSE tekenden, verklaarden dat zij zich voornamen betrekkingen met alle staten te voltrekken volgens tien afgesproken principes.²⁸ Er zat voor de grootmachten en hun Europese bondgenoten echter wel een verschil tussen doeleinden van detente. Angela Romano stelt dat detente voor de grootmachten een manier vormde om de bilaterale wereldorde te garanderen. Dit zorgde voor een instandhouding van hun oppermachtige rol terwijl de kosten van confrontatie werden verminderd. West-Europese leiders daarentegen wilden de tweezijdigheid verminderen door een transformatie van Europese relaties aan beide kanten van het IJzeren Gordijn om de scheiding van de Koude Oorlog te overbruggen.²⁹

De Amerikanen moesten hun Europese bondgenoten tevreden houden en tegelijkertijd goede betrekkingen met de Sovjets nastreven, zonder de controle over Europa te verliezen. Daarnaast ging de grootmachtencompetitie buiten Europa voort. Dit leidde regelmatig ertoe dat beide grootmachten elkaar betichtten van het in gevaar brengen van detente, omdat ze elkaar wezen op het overtreden van de *Basic Principles of Relations*.³⁰ Hierdoor zorgden volgens Garthoff onder meer de Arabisch-Israëliëse oorlog van 1973, de Angolese burgeroorlog in 1975-1976, de Ogadenoerlog en de toenadering van de Verenigde Staten tot de Volksrepubliek China voor breuken

²⁵ Garthoff, *A Journey through the Cold War*, 279.

²⁶ Ibidem, 264.

²⁷ Ibidem, 263.

²⁸ Angela Romano, 'More Cohesive, still Divergent: Western Europe, the United States, and the Madrid CSCE Follow-Up Meeting', in: Kiran Klaus Patel en Kenneth Weisbrode (red.), *European Integration and the Atlantic Community in the 1980s* (Cambridge, Cambridge University Press, 2013) 39-58: 46.

²⁹ Romano, 'More Cohesive, still Divergent', 54-55.

³⁰ Garthoff, *A Journey through the Cold War*, 286.

in detente voorafgaand aan de Sovjetinval in Afghanistan.³¹

In deze conflicten heeft de grootmachtencompetitie altijd een (in)directe rol gespeeld. Er wordt recentelijk steeds meer aandacht geschonken aan onderzoek naar de impact van de Koude Oorlog op de derdewereldlanden.³² Zo heeft de Koude Oorlogscompetitie tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie volgens Amin Saikal een grote rol gehad in de decennialange onrust in Iran en Afghanistan:

When George F. Kennan on 22 February 1946 dispatched his 'long telegram' from Moscow to Washington (which formed the basis of the US strategy of containment of the Soviet Union during the Cold War), few people could have expected Iran and Afghanistan to be affected by the US-Soviet rivalry to such an extent that it would transform them into critical sources of tension and conflict in world politics over the next four decades.³³

Naast Europa konden derdewereldlanden³⁴ als Afghanistan en Iran niet aan de Koude Oorlog ontkomen, omdat de Sovjet-Unie en de Verenigde Staten de wereld moesten veranderen om te bewijzen dat hun ideologieën wereldwijd toepasbaar waren. De nieuwe onafhankelijke staten vormden de ideale gelegenheid voor hun ideologische competitie.³⁵ Volgens Mitchell ontstond de strijd tussen de grootmachten over macht in Europa, maar begon deze zich in de loop van de Koude Oorlog te verplaatsen naar, voor Europa en de grootmachten, 'veiligere' gebieden. De Carterregering droeg ook bij aan deze verschuiving.³⁶

Mitchell beschouwt Carter als een conservatieve Koude Oorlogsstrijder die de Sovjet-Unie wilde indammen, maar zich tegelijkertijd beseftte dat 'Vietnam' had aangetoond dat een overdrijving van de communistische dreiging leidde tot een ineffectieve manier van het voeren van de Koude Oorlog.³⁷ Carter zocht dus naar een andere vorm van *containment*. Njolstad gaat nog verder dan Mitchell. Volgens Njolstad verplaatste niet alleen de strijd, maar daarmee ook de prioriteit van de Carterregering van Noordoost-Azië en Europa naar in het bijzonder de Perzische Golf. Dit kwam in de

³¹ Garthoff, *A Journey through the Cold War*, 287-288, 327.

³² Federico Romero, 'Cold War Historiography at the Crossroads', *Cold War History* vol. 14, no. 4 (2014), 685-703: 693.

³³ Amin Saikal, 'Islamism, the Iranian Revolution, and the Soviet Invasion of Afghanistan', in: Melvyn P. Leffler en Odd Arne Westad (red.), *The Cambridge History of the Cold War. Volume 3: Endings* (Cambridge, Cambridge University Press, 2010) 112-134: 112-113.

³⁴ Met de term derdewereldlanden volg ik de definitie van Odd Arne Westad (die op zijn beurt weer geïnspireerd raakte door Immanuel Wallerstein): 'the former colonial or semicolonial countries in Africa, Asia, and Latin America that were subject to European (or rather pan-European, including American and Russian) economic or political domination'. Geciteerd uit: Westad, *The Global Cold War*, 3.

³⁵ Westad, *The Global Cold War*, 4-5.

³⁶ Mitchell, 'The Cold War and Jimmy Carter', 74-75.

³⁷ *Ibidem*, 75-76.

eerste plaats vanwege onrust in Iran.³⁸ Dus voorafgaand aan de Sovjetinval in Afghanistan waren de Amerikanen al intensief betrokken bij die regio.

I.III Afghanistan: de gevolgen voor detente en *containment*

De meeste historici lijken de Sovjetinval in Afghanistan als doodoener voor detente te beschouwen.³⁹ Dit einde van detente stond niet op zichzelf, omdat onder meer ontwikkelingen in Afrika en gebrek aan wederzijds vertrouwen bijdroegen aan de afbreuk van detente.⁴⁰ Resteert de vraag hoe de Amerikanen reageerden op de inval en welke gevolgen dit had voor de betrekkingen met de Sovjet-Unie.

De Verenigde Staten zetten meerdere middelen in om de Sovjet-Unie te straffen voor hun inval in Afghanistan en verdere verspreiding van Sovjetinvloed te beperken. De counterstrategie van de Verenigde Staten op de Sovjetinval werd volgens Saikal wederom gekenmerkt door 'the overall American policy of containment'.⁴¹ Dit hield in dat de Carterdoctrine werd ingevoerd⁴² en dat er een internationale campagne werd opgezet om te voorkomen dat de Sovjets internationale steun voor hun inval zouden vergaren. Ook werd de alliantie met Pakistan nieuw leven ingeblazen en de Afghaanse rebellen werden gesteund in hun jihad tegen Sovjetoverheersing.⁴³ Njolstad wijst er echter op dat de Carterdoctrine al langer in de maak was, maar dat de sancties die de Verenigde Staten de Sovjet-Unie oplegden wel een directe reactie op de inval waren. Bovendien werd detente door Carter aan banden gelegd.⁴⁴

In Europa was de Koude Oorlog koud, maar deze werd heet in Afghanistan.⁴⁵ Volgens Mitchell werd de Koude Oorlog deels buiten Europa uitgevochten, omdat oorlog in Europa niet te winnen was.⁴⁶ De Amerikanen hadden geen troepen in Afghanistan, maar steunden de rebellen in

³⁸ Olav Njolstad, 'Shifting Priorities: The Persian Gulf in US Strategic Planning in the Carter Years', *Cold War History* vol. 4, no. 3 (2004), 21-55: 21-23. Njolstad bestrijdt daarmee het overheersende beeld dat de Carter Doctrine, dat ieders bemoeienis met de Perzische Golf in strijd was met Amerikaanse veiligheid, een haastige reactie op de Sovjetinval in Afghanistan was (zoals in: Saikal, 'Islamism, the Iranian Revolution, and the Soviet Invasion of Afghanistan', 129). De Amerikanen raakten Iran als bondgenoot kwijt; er werden tientallen Amerikanen gegijzeld op de Amerikaanse ambassade in Teheran.

³⁹ De meeste historici die ik tot dusver heb aangehaald. Odd Arne Westad daarentegen stelt dat detente in 1975 al eindigde: Westad, *The Global Cold War*, 194.

⁴⁰ Zoals Sovjetassertiviteit in de Ogadenoerlog tussen Ethiopië en Somalië, de Angolese burgeroorlog en het gebrek aan acceptatie van de Sovjets door de Amerikanen. Zie bijvoorbeeld: Garthoff, *A Journey through the Cold War*, 287-288, 327.

⁴¹ Saikal, 'Islamism, the Iranian Revolution, and the Soviet Invasion of Afghanistan', 129.

⁴² De Carter Doctrine hield in dat niemand zich diende te bemoeien met de Perzische Golf, omdat dergelijke bemoeienis in strijd was met de Amerikaanse veiligheid. Meer over de Carter Doctrine op pagina 30.

⁴³ Saikal, 'Islamism, the Iranian Revolution, and the Soviet Invasion of Afghanistan', 129-130.

⁴⁴ Njolstad, 'The Collapse of Superpower Détente, 1975-1980', 150-151.

⁴⁵ Mitchell, 'The Cold War and Jimmy Carter', 75.

⁴⁶ Ibidem, 67.

hun strijd tegen de Sovjets door hen via Pakistan wapens te leveren en te helpen inlichtingen vergaren.⁴⁷

De meningen verschillen over de vraag of de Sovjetinval tot een fundamentele breuk in Carters buitenlandbeleid heeft geleid. Njolstad spreekt wel van een breuk: 'The invasion catalyzed a major revision of US policy towards the Soviet Union.'⁴⁸ Mitchell daarentegen stelt dat Carter tijdens zijn gehele regeerperiode al een *hardliner* was ten opzichte van de Sovjet-Unie.⁴⁹ Er werden inderdaad diplomatieke en economische sancties aan de Sovjet-Unie opgelegd en de defensie-uitgaven werden flink verhoogd na de Sovjetinval. Maar volgens Mitchell toont zijn eerdere omgang met Sovjetdissidenten en zijn toenadering tot China aan dat Carter nooit Sovjetintenties uit het oog verloor.⁵⁰ De verslechtering in de betrekkingen tussen de Sovjet-Unie en de Verenigde Staten maakte immers de alliantie tussen de Volksrepubliek China en de Verenigde Staten mogelijk.⁵¹ Anderen menen dat Carter een omwenteling in zijn buitenlandbeleid heeft gemaakt, maar dat Afghanistan hier niet de directe oorzaak van was.⁵²

I.IV Macht en *containment*

Voor Kissinger was detente ook een manier van *containment*. Deze politiek van *containment*, in het Nederlands het best te vertalen als indammen, werd in 1947 geïntroduceerd door George Kennan: 'the main element of any United States policy toward the Soviet Union must be that of a long-term, patient but firm and vigilant containment of Russian expansive tendencies'.⁵³ Kennan bedoelde met indammen het op een politieke wijze in toom houden van een politieke dreiging en niet met militaire middelen het indammen van een militaire dreiging.⁵⁴ Hoe dan ook, tijdens de Koude Oorlog vormde het in toom houden van de Sovjet-Unie het buitenlandbeleid van de Verenigde Staten.⁵⁵

Deze politiek van *containment* kan je een element van het realisme noemen. De kern van het realisme is dat het internationale systeem bestaat uit egoïstische soevereine staten die elk te allen

⁴⁷ Bruce Riedel, *What we won. America's Secret War in Afghanistan* (Washington, Brookings Institution, 2014) xi.

⁴⁸ Njolstad, 'The Collapse of Superpower Détente', 150.

⁴⁹ Mitchell, 'The Cold War and Jimmy Carter', 84.

⁵⁰ Mitchell, 'The Cold War and Jimmy Carter', 70.

⁵¹ Ook de (technologische) ontwikkelingsnoodzaak van de Chinezen droeg hier aan bij: Odd Arne Westad, 'The Great Transformation. China in the long 1970s', in: Niall Ferguson e.a. (red.), *The Shock of the Global. The 1970s in perspective* (Cambridge/Londen, The Belknap Press of Harvard University Press, 2011) 65-79: 77-78.

⁵² Zie bijvoorbeeld: Yael S. Aronoff, 'In like a Lamb, out like a Lion. The Political Conversion of Jimmy Carter', *Political Science Quarterly* vol. 121, no. 3 (Herfst 2006), 425-449 en: Barbara Zanchetta, *The Transformation of American International Power in the 1970s* (Cambridge, Cambridge University Press, 2013).

⁵³ X (Anoniem gepubliceerd door George Kennan), 'The Sources of Soviet Conduct', *Foreign Affairs* vol. 25, no. 4 (Juli 1947), 566-582: 575.

⁵⁴ T. Christopher Jespersen (red.), *Interviews with George F. Kennan* (Jackson, University Press of Mississippi, 2002) xv.

⁵⁵ John Lewis Gaddis, *Strategies of Containment. A Critical Appraisal of Postwar American National Security Policy* (New York/Oxford, Oxford University Press, 1982) ix.

tijde hun eigen machtspositie proberen te vergroten. Staten verschillen van elkaar door de onderlinge machtsverhoudingen.⁵⁶ Buitenlands beleid omvat het inschatten van de eigen macht en belangen ten opzichte van de macht en belangen van de opponent.⁵⁷ De staatshoofden van de machtigste staten dienen verantwoordelijk te handelen door een machtsbalans na te streven, omdat deze zorgt voor vrede en veiligheid. Bovendien zorgt deze machtsbalans ervoor dat geen enkele grote machtstaat te dominant wordt.⁵⁸ Gekeken naar deze kenmerken is het niet zo vreemd te bedenken dat het realisme binnen de internationale betrekkingen een van de toonaangevende stromingen was tijdens de Koude Oorlog. Wat betreft het machtssevenwicht balanceerden de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie elkaar tijdens dit conflict, maar tegelijkertijd waren zij bezig om hun eigen machtspositie in bijvoorbeeld het Midden-Oosten te vergroten. Ook detente past hier in. Detente was volgens Kissinger niet een vervanging van de machtsbalans, maar het resultaat van dat evenwicht.⁵⁹ Garthoff stelt ook dat detente niet zozeer een alternatief voor de Koude Oorlog was, maar een minder strijdlustigere manier.⁶⁰

Een belangrijk aspect van het realisme is dat het in principe niet zoveel uitmaakt wie er aan de macht is, omdat staten altijd op dezelfde manier bewegen met het oog op het nastreven van het eigenbelang van hun staat.⁶¹ Carter wordt over het algemeen herinnerd als een 'softe' president, vanwege zijn focus op mensenrechten en het verspreiden van Amerikaanse idealen.⁶² Het is echter de vraag in hoeverre hij tijdens zijn ambtsperiode een uniek buitenlandbeleid heeft gevoerd. Hoewel de presidentschappen verschilden, spreekt Barbara Zanchetta van een continuïteit in het buitenlandbeleid van Nixon/Ford en Carter.⁶³ Of het nu Kissingers *realpolitik* betreft of Carters mensenrechtenfocus, volgens Zanchetta veroorzaakten vermeende veiligheidsdreigingen in de jaren zeventig ertoe dat zelfs verschillende regeringen ertoe gedwongen werden hetzelfde patroon te volgen.⁶⁴

⁵⁶ Stephen D. Krasner, 'Regimes and the Limits of Realism. Regimes as Autonomous Variables', *International Organization* vol. 36, no. 2 (1982), 497-510: 497-498.

⁵⁷ Robert Jackson en Georg Sorensen, *Introduction to International Relations. Theories and Approaches* (Oxford, Oxford University Press, 2013) 96.

⁵⁸ Jackson en Sorensen, *Introduction to International Relations*, 75-76, 96.

⁵⁹ Kissinger, *The White House Years*, 1143.

⁶⁰ Garthoff, *A Journey through the Cold War*, 284.

⁶¹ Jackson en Sorensen, *Introduction to International Relations*, 75.

⁶² Mitchell, 'The Cold War and Jimmy Carter', 70, 73. Burton I. Kaufman en Scott Kaufman bespreken Carters zwakheid in de zin dat hij geen duidelijke visie had en geen coherent beleid voerde. In: Burton I. Kaufman en Scott Kaufman, *The Presidency of James Earl Carter Jr.* (Lawrence, University Press of Kansas, 2006) xiv-xv.

⁶³ Barbara Zanchetta, *The Transformation of American International Power in the 1970s* (Cambridge, Cambridge University Press, 2013) 303, 311.

⁶⁴ Zanchetta, *The Transformation of American International Power in the 1970s*, 314.

De grote structuur van de Koude Oorlog voor de Amerikanen was dus het indammen van machtsuitbreiding van het communisme en de Sovjet-Unie.⁶⁵ Maar in de jaren zeventig leken de Verenigde Staten inderdaad macht en invloed te verliezen.⁶⁶ De Amerikanen dachten dat de Sovjet-Unie inmiddels hetzelfde militaire niveau had bereikt als de Verenigde Staten.⁶⁷ De Amerikaanse machtspositie leek onder druk te staan, maar dat had vooralsnog geen gevolgen voor detente en SALT: SALT II was voor Carter namelijk een manier om nucleaire wapens uit de wereld te helpen. Ook was het beperken van de groei van het Sovjetarsenaal in Amerikaans nationaal belang.⁶⁸ Detente lijkt op deze manier een vorm van *containment*. De Sovjetinval in 1979 daarentegen was voor de Amerikanen zo ingrijpend dat detente als *containment* niet meer toereikend leek. Vanuit Amerikaans perspectief was de machtsbalans met de inval immers dermate aangetast dat dit om een krachtige reactie vroeg.⁶⁹

De hypothese van dit onderzoek, gebaseerd op de tot dusver aangehaalde literatuur, is dat Carter hoe dan ook stellig moest optreden tegen de Sovjet-Unie en zijn interventie in Afghanistan om aan te tonen dat de Verenigde Staten daarmee geen macht verloren hadden ten opzichte van de Sovjet-Unie. Detente zou alleen in stand kunnen worden gehouden (of gered kunnen worden) als dit niet zou leiden tot gezichtsverlies van de Verenigde Staten. Deze hypothese wordt getoetst aan de hand van de vraag: *In hoeverre zorgde de Sovjetinval in Afghanistan (1979) voor een verandering in de benadering van detente van de Verenigde Staten onder Carter?* In de volgende paragraaf wordt uiteengezet hoe het onderzoek vorm krijgt.

I.V Onderzoek en methode

Het is interessant om het Amerikaanse perspectief op detente en de Sovjetinval te onderzoeken, omdat de Carterregering vaak wordt aangewezen als de partij die detente heeft ontmanteld.⁷⁰ Ook is er in de historiografie nog niet genoeg aandacht gegeven aan het verband tussen detente en *containment* voor de Carterregering. Bovendien is dit een relevant onderzoeksgebied, omdat er nog steeds veel vragen zijn over de betekenis en dynamiek van detente.

Om tot een antwoord op de onderzoeksvraag te komen worden memoires van en interviews met hoofdrolspelers van de Carterregering geraadpleegd. Op deze manier wordt middels een

⁶⁵ John Lewis Gaddis, *Strategies of Containment. A Critical Appraisal of Postwar American National Security Policy* (New York/Oxford, Oxford University Press, 1982) ix.

⁶⁶ Bijvoorbeeld door het verlies van de Vietnamoorlog en het mislukken van de reddingsoperatie van de Amerikaanse gegijzelden in Iran. In: Mitchell, 'The Cold War and Jimmy Carter', 66-67.

⁶⁷ Ibidem, 68.

⁶⁸ Ibidem, 74.

⁶⁹ Zie pagina 4: de inval kon worden (en werd) opgevat als het behalen van eenzijdig voordeel (van de Sovjets) ten koste van de ander (de Amerikanen). Zie ook: Mitchell, 'The Cold War and Jimmy Carter', 87-88.

⁷⁰ Zie bijvoorbeeld Njolstad, 'The Collapse of Superpower Détente', 150.

realistische invalshoek onderzoek gedaan naar de Amerikaanse besluitvorming en hoe de strategie omtrent detente aan Amerikaanse zijde tot stand kwam. Interviews en memoires worden altijd achteraf afgenomen en opgeschreven, dus bepaalde informatie kan opzettelijk worden weggelaten of simpelweg worden vergeten. In de memoires van Carter is bijvoorbeeld niets te vinden over de Amerikaanse rol in de oorlog in Afghanistan, omdat de rol van de CIA bij het uitkomen van Carters boek in 1982 nog topgeheim was.⁷¹ Er zullen daarom ook archieven van de Amerikaanse regering worden geraadpleegd, zover deze openbaar zijn gemaakt. Op deze manier kan met de memoranda en verslagen van de National Security Council en het State Department een realistisch beeld van de Amerikaanse besluitvorming worden gegeven. Dergelijk bronmateriaal, inclusief de interviews, is afkomstig van het (Digital) National Security Archive, U.S. Declassified Documents Online, de Jimmy Carter Library en het Cold War International History Project. Informatie uit de interviews en memoires kunnen hierdoor worden getoetst op hun betrouwbaarheid en aangevuld worden met laatstgenoemde bronnen om een zo volledig mogelijk beeld van de Amerikaanse besluitvorming te vormen. Bij het analyseren van de bronnen wordt gelet op de interpretatie en benadering van de historische actoren van de concepten detente en *containment*. Daarbij wordt ook gekeken hoe deze personen de Amerikaanse machtspositie ten opzichte van de Sovjet-Unie inschatten.

De hoofdvraag valt uiteen in drie deelvragen. Per hoofdstuk wordt een deelvraag behandeld. Eerst wordt de vraag behandeld: Hoe kon de competitie in de derdewereldlanden tijdens detente doorgaan? In het hoofdstuk daarna volgt de vraag: Hoe kreeg de strategie vorm waarmee de Carterregering reageerde op de Sovjetinval in Afghanistan? De laatste deelvraag luidt: Welke ontwikkeling maakte het Amerikaanse buitenlandbeleid door na de Sovjetinterventie op het gebied van detente? Deze deelvragen zorgen ervoor dat alle componenten van de hoofdvraag (zoals de Carterregering, detente en Afghanistan) voldoende aandacht krijgen.

⁷¹ Riedel, *What we won*, xv.

II. Detente en de strijd buiten Europa

Het is interessant dat tijdens de Carterregering de Koude Oorlog wat betreft conflicten in de periferie op zijn hoogtepunt was⁷², terwijl er nog steeds sprake was van detente.⁷³ Zoals in de inleiding al naar voren kwam, vonden de Sovjets dat detente hun ambities voor de derdewereldlanden niet in de weg stond, terwijl de Amerikanen door middel van detente juist de uitbreiding van Sovjetinvloed wilden tegenhouden.

In dit hoofdstuk wordt daarom de deelvraag behandeld waarom de Koude Oorlogscompetitie in de derdewereldlanden in een periode van detente door kon gaan. Er wordt geanalyseerd hoe het machtspeel in de derdewereldlanden invloed had op de betrekkingen tussen de Sovjet-Unie en de Verenigde Staten. De nadruk wordt gelegd op de Hoorn van Afrika en het Midden-Oosten, omdat in deze gebieden de competitie tussen beide grootmachten het hevigst was. Dit hoofdstuk zal een indicatie geven dat detente geen gevolgen had voor de competitie buiten Europa in die zin dat beide grootmachten elkaar nauwlettend in de gaten hielden en hun positie in de derdewereldlanden (ten koste van de ander) probeerden te vergroten. Beide partijen betichtten elkaar van het in gevaar brengen van detente (bijvoorbeeld door de Amerikaanse mensenrechtenpolitiek of de Sovjetacties in Afrika), terwijl beide staten de afspraken rondom detente in hun voordeel interpreteerden. Die vaagheid rondom detente zorgde voor een ruim speelveld.

Eerst wordt een korte historiografie over Carters shift van Europa naar het Midden-Oosten geschetst. Vervolgens wordt zijn (dubbelzinnige) buitenlandbeleid ten opzichte van de Sovjets geanalyseerd en daarna volgt een analyse van hoe de Carterregering zich bewoog in de Koude Oorlog buiten Europa. Het concept detente is altijd op de achtergrond aanwezig.

II.I Van Europa naar het Midden-Oosten

Carter erfde de detente van zijn voorgangers Gerald Ford en Richard Nixon. Carter bekritiseerde hun benadering van detente, maar tegelijkertijd wilde hij de betrekkingen met de Sovjet-Unie niet verslechteren. Carter hoopte volgens Olav Njolstad zelfs dat hij de kern van die betrekkingen kon veranderen en in de internationale politiek voorbij kon gaan aan Koude Oorlogsretoriek.⁷⁴ In de praktijk bleek echter dat Carter het Koude Oorlogsparadigma voortzette en deelnam in de strijd om de derdewereldlanden. Volgens Nancy Mitchell droeg de Carterregering bij aan de verschuiving van

⁷² Odd Arne Westad, *The Global Cold War. Third World Interventions and the Making of our Times* (Cambridge, Cambridge University Press, 2005) 4.

⁷³ Odd Arne Westad meent dat detente dan ook in 1975 is afgelopen (*The Global Cold War*, 194), maar de meeste historici (die in dit onderzoek worden aangehaald) zijn het erover eens dat deze eind jaren zeventig ten einde kwam.

⁷⁴ Olav Njolstad, 'The Collapse of Superpower Détente, 1975-1980', in: Melvyn P. Leffler en Odd Arne Westad (red.), *The Cambridge History of the Cold War. Volume 3: Endings* (Cambridge, Cambridge University Press, 2010) 135-155: 142.

de Koude Oorlog van Europa naar 'veiligere' gebieden.⁷⁵ Al in juli 1977 had Brzezinski geopperd dat de Verenigde Staten hun mogelijkheden moesten vergroten om snel en groots militair te kunnen interveniëren in de Perzische Golf en andere niet-Europese gebieden.⁷⁶ De onrust in Iran had ertoe geleid dat de Carterregering zijn prioriteit naar de Perzische Golf verplaatste.⁷⁷ Die onrustige situatie maakte Amerikaanse beleidsmakers huiverig voor de uitbraak van een oorlog in Iran waarin andere staten, zoals de Sovjet-Unie, zouden kunnen interveniëren of hun invloed konden vergroten.⁷⁸ Brzezinski omschreef dit scenario als 'the most massive American defeat since the beginning of the Cold War, overshadowing in its real consequences the setback in Vietnam'.⁷⁹

De Verenigde Staten en de Sovjet-Unie hadden economische en ideologische belangen in de derdewereldlanden. Odd Arne Westad meent dat deze staten niet konden ontkomen aan de Koude Oorlog: de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie waren de enige machten die veiligheid konden bieden.⁸⁰ Ook konden de grondstoffen van die regio's bijdragen aan de economische en militaire kracht van de twee grootmachten. Daarnaast droeg de politiek-economische oriëntatie van die regio's bij aan de ideologische strijd tussen het kapitalisme en het communisme.⁸¹ Vooral het Midden-Oosten was interessant vanwege zijn strategische ligging, de grote olievoorraden en de begrenzing met de Sovjet-Unie.⁸² De aandacht en de spanningen rondom het Midden-Oosten waren er volgens Salim Yaqub al sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog.⁸³ Beide supermachten richtten zich dus tot de derdewereldlanden om hun ideologische invloedssfeer uit te breiden en toegang te krijgen tot vitale grondstoffen.

⁷⁵ Nancy Mitchell, 'The Cold War and Jimmy Carter', in: Melvyn P. Leffler en Odd Arne Westad (eds.), *The Cambridge History of the Cold War. Volume 3: Endings* (Cambridge, Cambridge University Press, 2010) 66-88: 74-75.

⁷⁶ Olav Njolstad, 'Shifting Priorities: The Persian Gulf in US Strategic Planning in the Carter Years', *Cold War History* vol. 4, no. 3 (2004), 21-55: 27.

⁷⁷ Njolstad, 'Shifting Priorities', 21-23. Njolstad bestrijdt daarmee het beeld dat de Carter Doctrine een haastige reactie op de Sovjetinval in Afghanistan was (zoals Amin Saikal meent, zie pagina 10).

⁷⁸ Njolstad, 'Shifting Priorities', 25-26.

⁷⁹ Geciteerd uit: Njolstad, 'Shifting Priorities', 30.

⁸⁰ Odd Arne Westad, 'Epilogue. The Cold War and the Third World', in: Robert J. McMahon (red.), *The Cold War in the Third World* (New York, Oxford University Press, 2013) 208-219: 210.

⁸¹ Robert J. McMahon, 'Introduction', in: Robert J. McMahon (red.), *The Cold War in the Third World* (New York, Oxford University Press, 2013) 1-10: 2.

⁸² Salim Yaqub, 'The Cold War and the Middle East', in: Robert J. McMahon (red.), *The Cold War in the Third World* (New York, Oxford University Press, 2013) 11-26: 11.

⁸³ De Koude Oorlog heeft volgens Salim Yaqub bijgedragen aan de polarisatie in het Midden-Oosten. Waar de Amerikanen conservatieve olierijke regeringen aan machtsuitbreiding hielp, gaf de Sovjet-Unie seculaire, naar links neigende regeringen en groeperingen een steuntje in de rug. In: Salim Yaqub, 'The Cold War and the Middle East', in: Robert J. McMahon (red.), *The Cold War in the Third World* (New York, Oxford University Press, 2013) 11-26: 11, 13, 24.

II.II Carters terugblik op zijn buitenlandbeleid

Carter wilde bij zijn aantreden Amerikaanse idealen verspreiden, net zoals Amerikaanse invloed. In dit hoofdstuk blijkt dat Carters combinatie van idealisme en realisme voor verwarring zorgde. Carter wilde als president wereldverbeterende plannen doorvoeren. Hij wilde stappen zetten in de richting van een complete afschaffing van nucleaire wapens.⁸⁴ Al in 1974, toen Carter zich verkiesbaar stelde als democratische presidentskandidaat, wenste hij dat de Verenigde Staten een voorbeeld zouden vormen van integriteit, compassie en een toewijding aan mensenrechten en vrijheid.⁸⁵ In zijn memoires schrijft hij daarover:

I was familiar with the widely accepted arguments that we had to choose between idealism and realism, or between morality and the exertion of power; but I rejected those claims. To me, the demonstration of American idealism was a practical and realistic approach to foreign affairs, and moral principles were the best foundation for the exertion of American power and influence.⁸⁶

Carter was zich dus bewust van de tweezijdigheid, namelijk idealisme en realisme, van het Amerikaanse buitenlandbeleid dat hij wilde uitdragen.

Een realistisch element vormde Carters voortzetting van Nixons toenadering tot de Volksrepubliek China. De Sovjettop was niet gecharmeerd van deze toenadering en van Carters voorstel om dieper in het nucleaire arsenaal te snijden dan tijdens de eerste SALT besprekingen in Vladivostok in 1975 besproken werd.⁸⁷ Gromyko waarschuwde Carter voor China: 'We do not object to the existence of normal relations between China and the USA. But be on guard so that they do not pull you into games dirty and dangerous for our both countries.'⁸⁸ Wat de Sovjets volgens Carter niet konden begrijpen of weten, was dat de betrekkingen met China het SALT proces moesten bevorderen. Carter schrijft in zijn memories dat hij van mening was dat:

congressional support for better relations with both the Soviet Union and the People's Republic of China would be strengthened if the two peaceful moves could be combined – a SALT II treaty with the Soviets, and normalized relations with the Chinese.⁸⁹

Hoewel niet expliciet zo uitgesproken door Carter, zou je hier kunnen spreken van *linkage*: SALT werd gekoppeld aan betere betrekkingen met de Sovjet-Unie en de Volksrepubliek China. Vanuit

⁸⁴ Jimmy Carter, *Keeping faith. Memoirs of a President* (Toronto/New York, Bantam Books, 1982) 215.

⁸⁵ Carter, *Keeping faith*, 143.

⁸⁶ Ibidem, 143.

⁸⁷ Ibidem, 146.

⁸⁸ Cold War International History Project (hierna: CWIHP), United States – Soviet Relations, 111256, 23 september 1977, Record of conversation between Soviet Foreign Minister Gromyko and President Carter.

⁸⁹ Carter, *Keeping faith*, 194.

Sovjetperspectief is het begrijpelijk dat de Sovjetleiding niet zat te wachten op verbeterde betrekkingen tussen hun aartsrivaal de Verenigde Staten en hun gigantische buurland, dat bovendien een concurrent voor het communistische wereldleiderschap was.⁹⁰

Toch kon het mensenrechtenbeleid voor China ook niet geheel losgelaten worden. Leider van de Volksrepubliek China, Deng Xiaoping, had duidelijk gemaakt dat hij niet over mensenrechten wilde praten met de Amerikanen, omdat hij daar zijn eigen mening over had. De Amerikanen wilden toch aan de Chinezen uitleggen dat de visie van mensenrechtenbeleid in hun alomvattende buitenlandbeleid thuishoorde. De Amerikanen bedachten hoe zij toch voorzichtig dat beleid ter sprake konden brengen.⁹¹

II.III Carters dubbelzinnige buitenlandbeleid

Uit de archieven blijkt dat Brezhnev en Carter, ongeveer twee maanden voordat Carter beëdigd werd als president, al indirect contact hadden over de betrekkingen tussen beide staten. Zonder in details te treden, maar om bij Carters aantreden alvast op één lijn te zitten, wilden Carter en Brezhnev allebei verbeteringen in de bilaterale betrekkingen, een wederzijdse vermindering in nucleaire wapens en een beëindiging van de wapenwedloop nastreven.⁹² Maar er kwam al gauw een einde aan de veelbelovende positieve uitwisselingen. De Sovjets waren ontevreden over de Amerikaanse bemoeienis met de binnenlandse politiek van de Sovjet-Unie.⁹³ Volgens Carter veronderstelde Gromyko, de minister van Buitenlandse Zaken van de Sovjet-Unie, onterecht dat het Amerikaanse mensenrechtenbeleid gericht was op confrontatie en het in verlegenheid brengen van de Sovjet-Unie.⁹⁴ Zo werd het mensenrechtenbeleid niet alleen tegen de Sovjet-Unie, maar ook tegen Argentinië gebruikt.⁹⁵

In een gesprek tussen Carter en Gromyko wilde Gromyko duidelijkheid over het beleid van de Verenigde Staten, omdat Carter wederzijds begrip en samenwerking met de Sovjet-Unie nastreefde

⁹⁰ Tegelijkertijd: de normalisatie van de betrekkingen met China zorgde volgens Jian voor een verandering in de essentie van de Koude Oorlog. Bij de start van die confrontatie ging het tussen het kapitalisme en het communisme. Nu was er een breuk in het communisme toen de communistische Chinezen en de kapitalistische Amerikanen hun betrekkingen normaliseerden. In: Chen Jian, 'China, the Third World, and the Cold War', in: Robert J. McMahon (red.), *The Cold War in the Third World* (New York 2013) 85-100: 94.

⁹¹ U.S. Declassified Documents Online (hierna: USDDO), Department of State, GALE|CK2349154031, 26 januari 1979, President Jimmy Carter's briefing paper for Vice Premier Deng Xiaoping's 1/29-2/5/79 U.S. visit. Topics include: normalization plans; China's modernization efforts; commerce between the U.S. and China; status of U.S.-U.S.S.R. Strategic Arms Limitation Talks (SALT); Pakistan's nuclear policy; profile of Deng; meeting agendas.

⁹² CWIHP, United States – Soviet Relations, 112013, 1 december 1976, Ambassador A.F. Dobrynin's conversation with Averell Harriman.

⁹³ CWIHP, United States – Soviet Relations, 112017, 4 februari 1977, Letter, Secretary Brezhnev to President Carter; Carter, *Keeping faith*, 146.

⁹⁴ The National Security Archive, online, Episode 18: Backyard, c. 1999, Interview with President Jimmy Carter.

⁹⁵ The National Security Archive, online, Episode 17: Good Guys, Bad Guys, 13 juni 1997, Interview with Dr. Zbigniew Brzezinski.

en tegelijkertijd de Sovjet-Unie bekritiseerde.⁹⁶ Een half jaar later, in een gesprek tussen Gromyko en Vance, kwam de dubbelzinnigheid van de Amerikanen wederom ter sprake: 'American officials are constantly making statements which are aimed, or so it seems to us more and more, at nearly bringing us back to the period of "cold war".'⁹⁷ Volgens Gromyko was er geen sprake meer van een Koude Oorlog, maar stuurden Amerikaanse ambtenaren daar op aan. Carter wilde de Sovjet-Unie de hand reiken om samen te werken, maar bekritiseerde tegelijkertijd Brezhnevs mensenrechtenbeleid. Deze dubbelzinnigheid van de Carterregering kwam de betrekkingen met de Sovjet-Unie niet ten goede.

Voor Brzezinski was de bereidheid tot wederzijdse samenwerking in detente belangrijk. Brzezinski somde in een memorandum naar Carter de belangrijkste pijlers van het buitenlandbeleid op. Dit beleid bestond uit *containment*, ideologische competitie, indirecte expansie van de Sovjet-Unie tegengaan, en het meest belangrijk: het creëren van een kader waarin de Sovjet-Unie zich moest inschikken om met de Verenigde Staten te kunnen omgaan, anders zouden zij zichzelf mondiaal gezien isoleren. Brzezinski schreef in december 1978 dat de Verenigde Staten bereid waren om detente en samenwerking op basis van oprechte wederkerigheid na te streven. Maar hij schreef ook: 'if that reciprocity is missing, as it has been on Africa, Cuba, and the Persian Gulf, we are prepared to assert our interests'.⁹⁸ Dus de Amerikanen stonden open voor een gelijke wisselwerking. Maar als de Sovjet-Unie zich daar niet aan hield, zouden de Amerikanen hun eigen belangen doen gelden.

Detente werd door beide partijen opgevat als vreedzame co-existentie, maar het hoe en wat vulden zij op hun eigen manier in.⁹⁹ De Verenigde Staten vonden dat zij zich heel redelijk opstelden en de Sovjet-Unie de hand toereikten. De Sovjet-Unie wilde echter geaccepteerd worden als een grootmacht zoals de Verenigde Staten en niet als een tweederangs macht. Halverwege juni 1979 vond in Wenen een top tussen Brezhnev en Carter en hun belangrijkste adviseurs plaats waarbij SALT II werd ondertekend. Brezhnev zei tijdens de ontmoeting met Carter dat de twee landen via een verdrag hadden afgesproken hun vreedzame co-existentie te baseren op het principe van gelijkheid en respect voor elkaars legitieme belangen.¹⁰⁰ Carter wilde meteen over op het onderwerp

⁹⁶ CWIHP, United States – Soviet Relations, 111256, 23 september 1977, Record of conversation between Soviet Foreign Minister Gromyko and President Carter.

⁹⁷ CWIHP, United States – Soviet Relations, 117044, 31 mei 1978, Memorandum of conversation between Soviet Foreign Minister Gromyko and US Secretary of State Vance.

⁹⁸ USDDO, White House, GALE|CK2349092644, 28 december 1978, NSC Weekly Report #83 (U), memorandum Zbigniew Brzezinski to President Carter, on major concerns relating to U.S. strategic direction for foreign relations, topics include SALT and U.S.-Soviet relations.

⁹⁹ USDDO, White House, GALE|CK2349073491, 16 juni 1979, Summary of First Plenary meeting between President Carter and Soviet President Brezhnev, topics include: U.S.-Soviet relations; arms control; and signing of SALT II treaty.

¹⁰⁰ Hiermee wees Brezhnev ongetwijfeld op het *Basic Principles of Relations*, zie pagina 4.

wapens.¹⁰¹ De volgende dag van de top stipte Brezhnev wederom het onderwerp gelijkheid aan en erkende hij het belang van militaire detente. Hij noemde de zogenaamde 'arc of crisis'¹⁰² een verzinsel en een belemmering voor de samenwerking op internationale thema's. Als tegenreactie zei Brezhnev op te kunnen noemen waar de Verenigde Staten zich met andere landen bemoeiden, maar besloot het niet te doen om, volgens hemzelf, spanningen te mijden. De militaire bases van de Verenigde Staten in Japan, de Filippijnen en Zuid-Korea baarden Brezhnev overigens ook zorgen.¹⁰³

Een van de doelen die Brezhnev aan de hand van detente dus wilde bereiken was dat de Sovjet-Unie werd erkend als gelijkwaardig aan de Verenigde Staten. Bovendien ergerde hij zich aan het dubbelzinnige beleid van de Carterregering. Carter daarentegen wilde detente gebruiken om schot in de SALT besprekingen te krijgen en vond het hinderlijk dat de Sovjet-Unie zich ondanks detente bleef bemoeien met de derdewereldlanden. Beide partijen wilden detente, maar hadden afgezien van vreedzame co-existentie hun eigen ideeën over de doelen ervan. De competitie in de derde wereld ging onverminderd door. De leiders wilden slechts hun zegje doen, want het SALT II verdrag werd alsnog getekend.

II.IV Carter en Brzezinski's visies op de Koude Oorlog buiten Europa

Om invloed te vergaren in overzeese gebieden moest daar eerst vertrouwen worden gewekt. Volgens zijn memoires leidde Carters hernieuwde nadruk op Amerikaanse waarden als mensenrechten en vrijheid voor een nieuw vertrouwen van de derdewereldlanden in de Verenigde Staten. Sommige van die (post)koloniale staten bekeken de Verenigde Staten met angst en argwaan. Zij dachten eerst dat zij alleen steun konden krijgen van communistische landen, omdat die volgens Carter altijd in waren voor het ontketenen van revoluties en het omwerpen van onpopulaire regimes.¹⁰⁴ Door de Verenigde Staten op die manier te profileren zette Carter zich impliciet af tegen de Sovjet-Unie.

Tijdens een ontmoeting tussen Carter en Deng, deelden de leiders elkaars zorgen over de uitbreiding van de invloedssfeer van de Sovjet-Unie. Carter benadrukte de negatieve ervaringen die de Sovjets hadden gehad in onder meer Egypte, India, Nigeria, Somalië en het Midden-Oosten. Carter wilde de landen in het zuiden van Afrika niet afschrijven en hen op een vreedevolle manier steunen,

¹⁰¹ USDDO, White House, GALE|CK2349073491, 16 juni 1979, Summary of First Plenary meeting between President Carter and Soviet President Brezhnev, topics include: U.S.-Soviet relations; arms control; and signing of SALT II treaty.

¹⁰² De term 'arc of crisis' wordt toegeschreven aan Brzezinski, waarbij de Sovjet-Unie macht van Afrika tot en met diep in Azië zou nastreven. In: USDDO, White House, GALE|CK2349073527, 17 juni 1979, Summary of Fourth Plenary meeting between President Carter and Soviet President Brezhnev, main topic of conversation was international issues.

¹⁰³ USDDO, White House, GALE|CK2349073527, 17 juni 1979, Summary of Fourth Plenary meeting between President Carter and Soviet President Brezhnev, main topic of conversation was international issues.

¹⁰⁴ Carter, *Keeping faith*, 150.

net zoals de Amerikanen vrede hadden gebracht met de Camp David akkoorden. Deng en Carter wilden de Sovjet-Unie niet isoleren en besloten dat de Amerikanen met de Sovjet-Unie zouden blijven samenwerken om oorlog te voorkomen.¹⁰⁵ De Amerikanen betrokken China zodoende in hun strategie van *containment*. China stond niet op goede voet met zijn buurland en vond in de Verenigde Staten een partner om de machtsbalans met de Sovjet-Unie in stand te houden. Carter benadrukt in zijn memoires het vredelievende beleid van Amerikaanse zijde en hoe zijn regering zich weer aantrekkelijk probeerde te maken voor derdewereldlanden. Ook beschrijft hij hoe hartelijk het Chinese staatsbezoek aan de Verenigde Staten verliep.

Of Carter werkelijk populair en vredelievend was in Afrika en Azië moet genuanceerd worden¹⁰⁶, maar de inzet in de derdewereldlanden was in ieder geval hoog. Uit het archiefmateriaal dat hieronder wordt geanalyseerd, blijkt dat de Amerikanen continu de Sovjets in de gaten hielden en hun eigen invloedssfeer beschermden of probeerden uit te breiden. Voordat de focus volledig op het Midden-Oosten lag, bleek de Hoorn van Afrika een belangrijk toneel van de Koude Oorlog. De Amerikanen wilden niet verder onderhandelen over SALT II toen de Sovjets zich gingen bemoeien met de Ogadenoerlog tussen Ethiopië en Somalië.¹⁰⁷ Dit gebied was volgens Brzezinski niet zozeer van belang voor de Verenigde Staten, maar het vormde wel een test van hoe de Sovjets omgingen met detente. Bovendien was het in zekere zin wel een strategische regio, omdat het grensde aan de Perzische Golf.¹⁰⁸ Brzezinski vond het gedrag van de Sovjets ongepast, omdat het niet in de lijn van zijn visie op detente lag. In een interview zei hij hierover:

My view of Soviet activities in the arc of crisis in Africa, so to speak, was that it was incompatible with the notion of *détente* to which we were subscribing, to which we thought the Soviets had subscribed in the course of their negotiations with Presidents Nixon and Ford; that you can't have your cake and eat it too.¹⁰⁹

Brzezinski beschouwde detente zelfgezegd als een relatie die was ontworpen om de betrekkingen tussen de twee grootmachten te stabiliseren.¹¹⁰ Brzezinski zei dat er sprake moest zijn van een keuze: ofwel detente of competitie. Er kon niet sprake zijn van detente in de ene regio en competitie in de

¹⁰⁵ Carter, *Keeping faith*, 205-206.

¹⁰⁶ Zie bijvoorbeeld alleen al de Iranese studentenprotesten tegen Amerikaanse steun voor het regime van de sjah eind 1977. In: Amin Saikal, 'Islamism, the Iranian Revolution, and the Soviet Invasion of Afghanistan', in: Melvyn P. Leffler en Odd Arne Westad (red.), *The Cambridge History of the Cold War. Volume 3: Endings* (Cambridge, Cambridge University Press, 2010) 112-134: 119.

¹⁰⁷ Carter, *Keeping faith*, 194.

¹⁰⁸ The National Security Archive, online, Episode 17: Good Guys, Bad Guys, 13 juni 1997, Interview with Dr. Zbigniew Brzezinski.

¹⁰⁹ Ibidem.

¹¹⁰ Ibidem.

andere, waar de Verenigde Staten kwetsbaar waren.¹¹¹

Dus ook al was een bepaalde regio niet eens zozeer van belang voor de Verenigde Staten, toch werd alles op een weegschaal geplaatst. De Sovjet-Unie mocht zich nergens mee bemoeien als dat zou betekenen dat de Sovjet-Unie ergens in verhouding meer invloed zou hebben dan de Verenigde Staten. Dit speelde al in de tijd dat Nixon nog president was. Brezhnev vond dit hypocriet:

The American interpretation of the rules of detente allowed competition so long as it resulted in success for the Americans. Now that the Soviets were able to do what the Americans had been doing throughout the Cold War, the Americans declared such action unacceptable.¹¹²

Uit de uitspraken van Brzezinski en Brezhnev blijkt dat beide partijen detente interpreteerden zoals het in hun voordeel uitpakte. Ook zien we hier dat de status van Amerikaanse hegemonie werd uitgedaagd door Brezhnev.

II.V Koude Oorlog buiten Europa

De Amerikanen spraken de Sovjets aan op hun gedrag in Afrika, maar archiefmateriaal toont aan dat de Amerikanen zelf ook niet stilzaten. De Amerikanen waren inmiddels gestopt met militaire steun aan Ethiopië: 'we had to develop a more rational approach to this area to serve our own real interests and maintain international respectability. We also wished to try to forestall further Soviet inroads into the area'.¹¹³ Het steunen van Ethiopië was niet meer in Amerikaans belang, omdat het ten koste ging van hun reputatie en er een effectievere manier gezocht moest worden om Sovjetinvloed tegen te gaan. De betrekkingen met Somalië en Soedan moesten verbeterd worden en er moesten misschien wapens aan geleverd worden. De Amerikanen hadden ervoor gezorgd dat ze niet per se gebonden waren aan een bepaalde regio, zodat ze er vrij konden opereren. De Sovjets daarentegen kregen wereldwijd de schuld door het opstoken van de strijd tussen Somalië en Ethiopië.¹¹⁴

In juni 1979 werd Carter voorbereid voor een ontmoeting met Brezhnev over de Hoorn van Afrika. De president werd geadviseerd niet meer wapens in de regio te pompen, omdat dat de 'spirit of detente' aantastte en zou bijdragen aan spanningen. De wapens die de Verenigde Staten aan

¹¹¹ The National Security Archive, online, Episode 17: Good Guys, Bad Guys, 13 juni 1997, Interview with Dr. Zbigniew Brzezinski.

¹¹² Geciteerd uit: Warren I. Cohen, *The Cambridge History of American Foreign Relations. Volume 4: America in the Age of Soviet Power, 1945-1991* (Cambridge, Cambridge University Press, 1993) 195.

¹¹³ USDDO, National Security Council, GALE|CK2349497552, 9 december 1977, Paul Henze provides Zbigniew Brzezinski with a summary of his daily reports for the annual National Security Council (NSC) report. Issues include: situation in the Horn of Africa; Greek and Turkish conflict over the island of Cyprus; international broadcasting reorganization plans.

¹¹⁴ Ibidem. Zie voetnoot 18 voor een korte uitleg over de Ogadenoerlog.

Soedan en Kenia leverden waren overigens voor zelfverdediging en niet bedoeld voor de Ogadenoorlog. Hoe dan ook, de Sovjet-Unie moest met de Verenigde Staten en andere landen samenwerken om een politieke oplossing te vinden.¹¹⁵ Tegelijkertijd hielden de Verenigde Staten de Sovjet-Unie en zijn bondgenoten in de gaten. Zo volgden de Amerikanen de betrekkingen tussen Cuba en de Sovjet-Unie op de voet. De Amerikanen wilden weten hoe de militaire samenwerking tussen beide staten verliep¹¹⁶ en wat de Cubanen zoal uitvoerden in Afrika.¹¹⁷ De Verenigde Staten wogen ook continu reacties af en probeerden de denkstappen van de Sovjets na te gaan.

Na de coup in Afghanistan, begin mei 1978, vroeg stafid van de National Security Council (Nationale Veiligheidsraad, hierna: NSC) Michel Oksenberg in een memorandum wat de opties waren voor een Amerikaanse reactie. De Amerikaanse regering zou het nieuwe regime niet snel gaan erkennen en moest het misschien gaan dwarszitten indien het een Sovjetmarionet werd. Ook werd vooruit gekeken naar de implicaties die deze coup had voor landen als Iran, Pakistan en China. Oksenberg neigde te geloven dat de Afghaanse situatie niet als een losstaande gebeurtenis beschouwd moest worden, maar in relatie met de Hoorn van Afrika en de volgende stap van de Sovjets. Oksenberg dacht dat de volgende actie van de Sovjets richting de grens van Vietnam en Cambodja zou zijn. Hoe dan ook, Oksenberg waarschuwde dat Amerikaanse passiviteit wat betreft deze gebeurtenissen de kansen zou verhogen dat de Sovjet-Unie in het zuiden van Afrika zou interveniëren.¹¹⁸ Er was altijd sprake van actie-reactie. Zodra de Sovjets ergens (schijnbaar) succes boekten, moesten de Verenigde Staten meteen handelen om dat succes te beperken, ergens anders eigen succes te boeken en toekomstig succes van de Sovjets te belemmeren.

Tijdens een vergadering van de NSC in januari 1979 werd het Sovjetbeleid wat betreft het Midden-Oosten besproken. Er werd afgestapt van het in NSC stafid William Quandts ogen te simplistische *grand design* model¹¹⁹, maar er werd vanuit gegaan dat de Sovjets in het machtsvacuüm

¹¹⁵ USDDO, National Security Council, GALE|CK2349506268, 6 juni 1979, Paul Henze provides David Aaron with talking points in preparation for President Jimmy Carter's summit meeting with Soviet General Secretary Leonid Brezhnev regarding the Horn of Africa. Issues include: political settlement in Africa; economic development in that country; U.S. arms sales to Sudan and Kenya; U.S. refusal to provide arms for the Ogaden or Eritrean insurgencies; Cuban presence in Ethiopia.

¹¹⁶ USDDO, National Security Council, GALE|CK2349662733, 12 april 1979, National Security Council (NSC) staff member Robert Pastor provides National Security Adviser Zbigniew Brzezinski with an assessment of the Cuban-Soviet military relationship; USDDO, National Security Council, GALE|CK2349671205, 25 januari 1978, In a memorandum to National Security Adviser Zbigniew Brzezinski, National Security Council (NSC) staff member Robert Pastor provides background information on Soviet construction activity in Cuba.

¹¹⁷ USDDO, National Security Council, GALE|CK2349580008, 11 november 1977, National Security Council (NSC) staff member Paul Henze provides National Security Adviser Zbigniew Brzezinski with information on intelligence initiatives concerning a growing Cuban military presence in Angola.

¹¹⁸ USDDO, National Security Council, GALE|CK2349668667, 1 mei 1978, In a memorandum to National Security Adviser Zbigniew Brzezinski, National Security Council (NSC) staff member Michel Oksenberg comments on the coup in Afghanistan, which could cause major trade problems for Iran, Pakistan, and China.

¹¹⁹ Dit model hield in dat de Amerikanen er vanuit gingen dat de Sovjets de hele zogenoemde derde wereld wilden innemen. Zoals in: USDDO, National Security Council, GALE|CK2349651601, 17 januari 1979, National

in het Midden-Oosten konden duiken dat ontstond met het vertrek van de sjah. Er werd geconcludeerd: 'We are not well prepared to detect and interpret Soviet actions.'¹²⁰ De Verenigde Staten probeerden desondanks continu in de gaten te houden waar de Sovjets mee bezig waren en probeerden te voorspellen wat hun volgende zet zou worden. In mei 1979 liet de Amerikaanse ambassade in Kabul weten dat de kans op een Sovjetinterventie in Afghanistan reëel was, maar dat de Sovjets dat zouden proberen te vermijden om een nieuw 'Vietnam' te voorkomen.¹²¹

II.VI Conclusie

Detente leek niets aan het patroon van de Koude Oorlog te veranderen in de zin dat beide grootmachten geen machtsuitbreiding van de ander permitteerden en elkaars activiteiten continu in de gaten hielden. Mitchell beweert dat detente niets veranderde en alleen voor vaagheid zorgde. Njolstad meent dat alleen de relatie tussen beide grootmachten minder onder spanning stond. De competitie ging inderdaad door. Maar juist de combinatie van de mogelijkheid om te onderhandelen met de vaagheid en tegengestelde interpretaties van detente zorgde ervoor dat er geen duidelijke detentespelregels waren die overtreden konden worden. Beide machten mochten immers hun legitieme belangen verdedigen, zolang dat niet ten koste van de ander ging. Maar wanneer ging het ten koste van de ander? De grootmachten konden elkaar wel op hun 'assertieve' gedrag in de derde wereld aanspreken zonder dat een actie echt hard veroordeeld werd of er een rel ontstond. Niemand had kunnen verwachten dat detente ervoor zou zorgen dat de wederzijdse achterdocht plotseling zou verdwijnen. Detente kreeg wel veel klappen (de SALT onderhandelingen haperden bijvoorbeeld), omdat beide grootmachten veronderstelden dat er van bepaalde regels uit werd gegaan.

Toch werd detente door de Amerikanen vooralsnog zo genoemd en in stand gehouden. De Verenigde Staten hadden immers baat bij detente voor een vreedzaam onderhandelingsklimaat en wederzijdse wapenvermindering. In het volgende hoofdstuk blijkt dat de Sovjetinval in Afghanistan de zaken veranderde en de Amerikaanse visie op detente meer dan ooit op scherp zette.

Security Council (NSC) staff member William Quandt updates National Security Adviser Zbigniew Brzezinski on an NSC meeting in which discussion centered on Soviet policy toward the Middle East; USDDO, White House, GALE|CK2349159101, 18 augustus 1978, Report entitled: "Soviet-Cuban Presence in Africa." Included is President Jimmy Carter's response to the findings.

¹²⁰ USDDO, National Security Council, GALE|CK2349651601, 17 januari 1979, National Security Council (NSC) staff member William Quandt updates National Security Adviser Zbigniew Brzezinski on an NSC meeting in which discussion centered on Soviet policy toward the Middle East.

¹²¹ USDDO, White House, GALE|CK2349670425, 14 mei 1979, Military assistant William Odom provides National Security Adviser Zbigniew Brzezinski with his weekly report on Soviet affairs. Issues include: political developments; economic matters; Soviet military presence in Afghanistan.

III. Strategie Carterregering

In het vorige hoofdstuk werd duidelijk dat de competitie tussen de grootmachten tijdens detente doorging en dat de Amerikanen de Sovjets nauwlettend in de gaten hielden. De Sovjetinval in Afghanistan kwam voor de Amerikanen dan ook niet uit de lucht vallen. Carter werd op de hoogte gehouden door de Amerikaanse inlichtingendiensten, die bijvoorbeeld eind november 1979 al Sovjettroepen zagen bewegen richting Afghanistan.¹²² In dit hoofdstuk wordt de deelvraag beantwoord hoe de strategie vorm kreeg waarmee de Carterregering reageerde op de Sovjetinval in Afghanistan. Brzezinski's zienswijze van een agressieve Brezhnev was van invloed op Carters reactie, net zoals het schrikbeeld dat de Amerikaanse positie in de Perzische Golf werd betwist.¹²³

Een militaire reactie behoorde niet tot de mogelijkheden. Volgens Lloyd Cutler, White House Counsel, wilden de Verenigde Staten niet militair optreden na de inval, omdat het moeilijk te voorspellen was hoe een oorlog met staten die over nucleaire wapens beschikten zich zou voltrekken. Bovendien was Afghanistan de overgang van een Koude Oorlog naar een warme niet waard.¹²⁴ Toch voerden de Verenigde Staten een bepaalde oorlog in Afghanistan die volgens Brzezinski een nieuwe Amerikaanse tactiek vormde: 'we were actively and directly supporting the resistance movement in Afghanistan, the purpose of which was to fight the Soviet army'.¹²⁵ Bruce Riedel omschrijft de oorlog in Afghanistan als een inlichtingenoorlog tussen de Verenigde Staten en zijn bondgenoten enerzijds en de Sovjet-Unie met de Afghaanse communistische partij anderzijds.¹²⁶ De Amerikanen leverden via Pakistan geld en wapens aan de Afghaanse strijders (mujahedin). Ook konden de Amerikanen via inlichtingen de positie, intenties en kracht van de Sovjets en de Afghaanse communisten inschatten. Dit gebeurde in een geheime samenwerking met meerdere staten.¹²⁷

Daarnaast maakte Carter gebruik van vele sancties. Scott Kaufman en Burton Kaufman menen dat wrok in plaats van tact Carters reactie op de Sovjetinval bepaalde. De sancties vormden een twijfelachtige strategie, omdat er geen bewijs was dat met die sancties de Sovjets zich zouden terugtrekken uit Afghanistan of dat de Sovjets zouden worden afgeschrokken van hun agressieve

¹²² Odd Arne Westad, *The Global Cold War. Third World Interventions and the Making of our Times* (New York/Cambridge, Cambridge University Press, 2005) 328; Steve Coll, *Ghost Wars. The Secret History of the CIA, Afghanistan, and Bin Laden, from the Soviet Invasion to September 10, 2001* (New York, Penguin Books, 2004) 50.

¹²³ Westad, *The Global Cold War*, 328.

¹²⁴ Jimmy Carter Presidential Library & Museum, online, Oral Histories, Exit Interview Project, 2 maart 1981, Lloyd Cutler Exit Interview.

¹²⁵ The National Security Archive, online, Episode 17: Good Guys, Bad Guys, 13 juni 1997, Interview with Dr. Zbigniew Brzezinski.

¹²⁶ Bruce Riedel werkte in het Operations Center van de CIA tijdens de Sovjetinval. Bruce Riedel, *What we won. America's Secret War in Afghanistan, 1979-89* (Washington, Brookings Institution, 2014), x.

¹²⁷ Riedel, *What we won*, x-xi, xiii.

koers.¹²⁸ Carter greep elke mogelijke sanctie aan. Zelfs *hardliner* Brzezinski zette vraagtekens bij deze aanpak, omdat hij de Sovjets wel wilde straffen, maar tegelijkertijd ruimte voor dialoog wilde behouden.¹²⁹ Ook Betty Glad wijst op de frustratie die zich van Carter meester maakte. Carter meende dat met de inval detente in twijfel werd getrokken en SALT daarmee ook. Juist omdat Carter zich zo voor wapenvermindering had ingezet, was hij uitermate gefrustreerd.¹³⁰

III.I Carters vrees voor een domino-effect in de Perzische Golf

Carter werd op 27 december 1979 op de hoogte gebracht van de inval. Hij vroeg Brezhnev de volgende dag via de Hot Line naar zijn intenties. Brezhnev antwoordde dat hij werd uitgenodigd door de Afghaanse leiders om stabiliteit in het land te brengen. Maar doordat Brezhnev een marionet in Kabul plaatste en de Afghaanse regering onder controle van de Sovjet-Unie plaatste, geloofde Carter hem niet.¹³¹ In een interview vertelt hij dat zijn inlichtingen erop wezen dat de langetermijnstrategie van de Sovjets was om de Perzische Golf en of de Arabische Zee te bereiken.¹³² Carter veroordeelde de inval en schreef in zijn memoires dat hij bang was dat de Sovjets een bedreiging zouden vormen voor de olievelden en de waterwegen van de Perzische Golf indien de Sovjets volledige macht over Afghanistan zouden krijgen.¹³³ Tegelijkertijd werden er Amerikanen gegijzeld op de ambassade in Teheran.

Kort na de inval, op 28 december 1979, riep Carter de NSC bijeen om de situatie in Afghanistan te bespreken. Het ultieme doel van de president was dat de Sovjets zich zouden terugtrekken uit Afghanistan.¹³⁴ Daarnaast waren de Amerikanen volgens Lloyd Cutler bezorgd over SALT en de gevolgen van de inval voor de grensstaten van de Sovjet-Unie. De Amerikanen wilden de Sovjets duidelijk maken dat zij hun samenwerking niet op dezelfde weg als voor de invasie konden vervolgen. Zij konden hun troepen echter niet actief inzetten, omdat oorlog met het oog op het nucleaire arsenaal te gevaarlijk was. Er moest naar andere manieren gezocht worden om de Sovjet-Unie te raken.¹³⁵

¹²⁸ Burton I. Kaufmann en Scott Kaufman, *The Presidency of James Earl Carter Jr.* (Lawrence, University Press of Kansas, 2006) 199-200.

¹²⁹ Kaufmann en Kaufman, *The Presidency of James Earl Carter Jr.*, 200.

¹³⁰ Betty Glad, *An Outsider in the White House. Jimmy Carter, his Advisors, and the Making of American Foreign Policy* (New York, Cornell University Press, 2009) 197.

¹³¹ The National Security Archive, online, Episode 18: Backyard, c. 1999, Interview with President Jimmy Carter.

¹³² Ibidem.

¹³³ Jimmy Carter, *Keeping faith. Memoirs of a President* (Toronto/New York, Bantam Books, 1982) 471-472.

¹³⁴ Digital National Security Archive (hierna: DNSA), CIA Covert Operations: From Carter to Obama, 1977-2010, CO00662 – 1679094219, 28 december 1979, Iran, Afghanistan and Pakistan [National Security Council Meeting; Pages Missing].

¹³⁵ Jimmy Carter Presidential Library & Museum, online, Oral Histories, Exit Interview Project, 2 maart 1981, Lloyd Cutler Exit Interview.

Volgens Zbigniew Brzezinski bestond deze reactie uit twee componenten. Enerzijds werd de Sovjet-Unie sancties opgelegd en anderzijds gingen de Verenigde Staten een samenwerking met Pakistan en meerdere landen aan om de mujahedin te steunen in hun strijd tegen de Sovjets in Afghanistan.¹³⁶ De motieven van de Sovjets voor hun inval maakten volgens Brzezinski niet uit voor de reactie van de Carterregering. In een interview zei hij hierover:

the Soviet intervention in Afghanistan was viewed by us as of serious strategic consequence, irrespective of whatever may have been the Soviet motives for it. Our view was the objective consequences would be very serious, irrespective of what may or not may have been the subjective motives for the Soviet action.¹³⁷

Brzezinski schrijft in zijn memoires dat de sancties die als eerste werden ingevoerd bedoeld waren om de Sovjet-Unie te straffen en om hen af te schrikken van verdere acties. De Amerikanen maakten zich geen illusies dat de Sovjets zich plotseling zouden terugtrekken uit Afghanistan, maar ze moesten in ieder geval een prijs voor hun interventie betalen.¹³⁸

Uit de memoires en interviews wordt duidelijk waar Carter en zijn adviseurs bang voor waren en hoe de Amerikanen zich opmaakten voor een sterke reactie. Na hun visie op hoe de besluitvorming rondom de sancties tot stand kwam, worden de archieven van de Amerikaanse regering geraadpleegd.

III.II De besluitvorming rondom het graanembargo en de Olympische boycot

Het graanembargo en de boycot op de Olympische Spelen in de Sovjet-Unie vormden grootschalige sancties die ook de Amerikaanse bevolking troffen, zoals graanboeren en atleten. Maar hoe kwamen die sancties tot stand? Volgens Cutler verliepen de vergaderingen van de subcomités van de NSC efficiënt en redelijk soepel, al waren er veel sceptici binnen de regering wat betreft bepaalde sancties.¹³⁹ Ook Brzezinski meent dat de stafleden wat betreft de reactie op de Sovjetinval over het algemeen op één lijn zaten. Voorafgaand aan de inval was het State Department voorzichtiger en wilde het departement niet publiekelijk de Sovjet-Unie berispen, maar deze verhouding veranderde op het moment dat de Sovjet-Unie Afghanistan binnenviel: 'So once the Soviets had acted, some of

¹³⁶ The National Security Archive, online, Episode 17: Good Guys, Bad Guys, 13 juni 1997, Interview with Dr. Zbigniew Brzezinski.

¹³⁷ Ibidem.

¹³⁸ Zbigniew Brzezinski, *Power and Principle. Memoirs of the National Security Advisor 1977-1981* (New York, Farrar, Straus and Giroux, 1983) 430.

¹³⁹ Jimmy Carter Presidential Library & Museum, online, Oral Histories, Exit Interview Project, 2 maart 1981, Lloyd Cutler Exit Interview.

the hesitations and reticence regarding how we should respond to the Soviet challenge, dissipated almost instantly.¹⁴⁰

Die eenduidige lijn van Brzezinski viel tegen, want na een blik in de archieven bleken het graanembargo en de boycot van de Olympische Spelen binnen de Carterregering gevoelige en controversiële onderwerpen. De Sovjet-Unie en de Verenigde Staten hadden afspraken gemaakt over graanleveranties. Tijdens een bijeenkomst van de NSC op 2 januari 1980 vroeg Vance zich af of in hoeverre de Verenigde Staten wettelijk verplicht waren om het graan te leveren. De prijzen van maïs en tarwe zouden drastisch dalen als de Verenigde Staten het graanoverschot zouden opslaan en de boeren zouden zeer ontevreden zijn met een embargo.¹⁴¹

Een dag na de bijeenkomst van de raad waarschuwde Carters belangrijkste binnenlandse politiek adviseur, Stuart Eizenstat, de president voor het graanembargo. Afgezien dat Eizenstat voedsel niet een juist middel vond om in te zetten in de internationale politieke arena, waarschuwde hij voor gigantische gevolgen voor de Amerikaanse economie. Bovendien meende hij dat de gevolgen van dit embargo voor de Sovjet-Unie onduidelijk waren. Al met al raadde Eizenstat een graanembargo af, maar hij opperde tegelijkertijd dat er in het uiterste geval ten minste goed over nagedacht werd.¹⁴² Vicepresident Walter Mondale was tegen een graanembargo vanwege de gevolgen voor de boeren.¹⁴³ Het graanembargo werd doorgezet, maar dit was volgens Cutler niet zonder gevolgen voor de Verenigde Staten en zijn president, omdat het embargo de Verenigde Staten veel geld kostte en de president politieke steun van de boeren verloor.¹⁴⁴

De beslissing rondom het graanembargo had parallellen met de Olympische boycot. Vance vond een Olympisch boycot afhangen van het graanembargo en Brzezinski was van mening dat de Amerikaanse positie afhing van andere landen.¹⁴⁵ Het eerste advies om de Olympische Spelen te boycotten kwam overigens van Amerikaanse buitenlandcorrespondenten in Moskou. Zij zagen hoe de Sovjets rekenden op de Spelen om aan de buitenwereld te tonen dat zij geaccepteerd werden in de wereld. Hun propaganda verspreidde dat de Sovjet-Unie werd erkend als bijdrager aan de

¹⁴⁰ The National Security Archive, online, Episode 17: Good Guys, Bad Guys, 13 juni 1997, Interview with Dr. Zbigniew Brzezinski.

¹⁴¹ The National Security Archive, online, Global Competition and the Deterioration of U.S.-Soviet Relations, 1977-1980, 2 januari 1980, Document 19: Minutes of National Security Council Meeting.

¹⁴² Jimmy Carter Presidential Library & Museum, online, Office of the Staff Secretary, Presidential Files, Container 145, Folder 1/7/80[2], 3 januari 1979 [1980], Memorandum for the President from Stu Eizenstat.

¹⁴³ Carter, *Keeping faith*, 476.

¹⁴⁴ Jimmy Carter Presidential Library & Museum, online, Oral Histories, Exit Interview Project, 2 maart 1981, Lloyd Cutler Exit Interview.

¹⁴⁵ The National Security Archive, online, Global Competition and the Deterioration of U.S.-Soviet Relations, 1977-1980, 2 januari 1980, Document 19: Minutes of National Security Council Meeting.

wereldvrede.¹⁴⁶ Bovendien zagen de Sovjets de organisatie van de Spelen volgens Carter als een triomf voor het communisme.¹⁴⁷

III.III Andere sancties

Naast het graanembargo en de Olympische boycot waren er ook veel andere economische sancties, zoals handelsblokkades. Amerikaanse bondgenoten werden overtuigd om veel van dezelfde sancties over te nemen.¹⁴⁸ Deputy Secretary of State, Warren Christopher, opperde tijdens een vergadering van de NSC op 2 januari 1980 dat voor wraak de Verenigde Staten zoveel mogelijk bondgenoten konden gebruiken. Ook werd tijdens die vergadering de rol van de Verenigde Naties besproken en er werd gediscussieerd en gesproken over SALT II, diplomatiek personeel en visa voor Sovjets.¹⁴⁹ In sommige gevallen werden geplande overleggen met de Sovjets, zoals handelsvergaderingen, uitgesteld.

Er werd ook vooruitgekeken naar het bezoek van Secretary of Defense Harold Brown aan de Volksrepubliek China. Brzezinski wilde de betrekkingen met China aangrijpen om de Sovjets af te schrikken. Aan het eind van de vergadering betwijfelde Carter of de beslissingen die zojuist waren gemaakt de Sovjets zouden weerhouden van invallen in Pakistan en Iran. Zowel Vance en Brzezinski zeiden van niet, maar dat er wel een signaal afgegeven zou worden. Brown voegde daaraan toe dat de Sovjets zich door alle sancties moesten afvragen wat de volgende stap zou zijn.¹⁵⁰ In het vorige hoofdstuk werd al duidelijk dat Carter een soort *linkage* maakte met SALT II en betere betrekkingen met de Sovjet-Unie en de Volksrepubliek China. Uit het verslag van deze NSC blijkt dat Brzezinski een link legde tussen betere betrekkingen met China en een mogelijke vermindering van Sovjetassertiviteit.

In 1981 waren de Sovjets nog steeds in Afghanistan en Carter was nog steeds huiverig dat de Sovjets invloed zouden krijgen in de olieproducerende staten in de Perzische Golf. Dit zou een gevaar voor de levensvatbaarheid van de NAVO tot gevolgen kunnen hebben, net zoals economische verstoringen in Europa, Japan en de Verenigde Staten.¹⁵¹ Een geloofwaardige Amerikaanse militaire aanwezigheid in de regio was een van de strategieën om de Amerikaanse belangen in de regio te

¹⁴⁶ Jimmy Carter Presidential Library & Museum, online, Oral Histories, Exit Interview Project, 2 maart 1981, Lloyd Cutler Exit Interview.

¹⁴⁷ Carter, *Keeping faith*, 475.

¹⁴⁸ Jimmy Carter Presidential Library & Museum, online, Oral Histories, Exit Interview Project, 2 maart 1981, Lloyd Cutler Exit Interview.

¹⁴⁹ The National Security Archive, online, Global Competition and the Deterioration of U.S.-Soviet Relations, 1977-1980, 2 januari 1980, Document 19: Minutes of National Security Council Meeting.

¹⁵⁰ Ibidem.

¹⁵¹ Jimmy Carter Presidential Library & Museum, online, Presidential Directives, 15 januari 1981, PD 62*, Modifications in US National Strategy.

verdedigen en de 'key friends' in de regio te versterken.¹⁵² Naast het inzetten van militaire afschrikking werden bondgenoten in de regio gesteund. Volgens Mitchell werd de grootste budgetstijging voor defensie sinds Korea ingevoerd.¹⁵³ Carter sloot dus geen militair ingrijpen uit en nam in ieder geval maatregelen om Amerikaanse spierballen te tonen.

III.IV Militaire strategie

In de State of the Union van 23 januari 1980 zei Carter dat verbale veroordeling niet genoeg was en dat de Sovjet-Unie een prijs voor zijn agressie moest betalen. Carter waarschuwde:

An attempt by any outside force to gain control of the Persian Gulf region will be regarded as an assault on the vital interests of the United States of America, and such an assault will be repelled by any means necessary, including military force.¹⁵⁴

Deze waarschuwing staat bekend als de Carterdoctrine. De president verkondigde verder dat de mogelijkheden werden verbeterd om Amerikaanse strijdkrachten snel in te kunnen zetten in verre gebieden. Daarnaast moesten de Verenigde Staten hun energiebeleid op orde hebben om niet afhankelijk te zijn van buitenlandse olie. Ook wilde Carter een strenger toezicht op gevoelige inlichtingen en meer mogelijkheden om inlichtingen te vergaren.¹⁵⁵ Twee weken eerder, op 10 januari 1980, lanceerde Carter via een *presidential directive* het APEX programma: 'a single special access system to protect particularly sensitive intelligence sources and methods'.¹⁵⁶

De relatie met Zia, de Pakistaanse leider, was belangrijk voor de Amerikaanse rol in de oorlog in Afghanistan. Carter meende dat vriendschappelijke betrekkingen met Pakistan cruciaal waren in verband met de Amerikaanse positie in het Midden-Oosten en Zuid-Azië. Eind 1978, toen het in Iran onrustig werd, vroeg hij de NSC al hoe de banden met Pakistan versterkt konden worden.¹⁵⁷ In de zomer van 1978 speelde Vance reeds met het idee om de zwakke Pakistaanse luchtmacht vliegtuigen te sturen.¹⁵⁸ De ogen waren ook gericht op de toenemende onrust in Afghanistan. Begin juli 1979 gaf Carter de CIA al opdracht om een kleine geheime operatie te starten om de Afghaanse mujahedin te

¹⁵² Jimmy Carter Presidential Library & Museum, online, Presidential Directives, 15 januari 1981, PD 63*, Persian Gulf Security Framework.

¹⁵³ Nancy Mitchell, 'The Cold War and Jimmy Carter', in: Melvyn P. Leffler en Odd Arne Westad (red.), *The Cambridge History of the Cold War. Volume 3: Endings* (Cambridge, Cambridge University Press, 2010) 66-88: 70.

¹⁵⁴ Jimmy Carter Presidential Library & Museum, online, Selected Speeches of Jimmy Carter, 23 januari 1980, State of the Union Address.

¹⁵⁵ Ibidem.

¹⁵⁶ Jimmy Carter Presidential Library & Museum, online, Presidential Directives, 10 januari 1980, PD 55*, Intelligence Special Access Programs – Establishment of Apex Program.

¹⁵⁷ Riedel, *What we won*, 96, 98.

¹⁵⁸ DNSA, CIA Covert Operations: From Carter to Obama, 1977-2010, CO00381 – 1679096290, 14 juli 1978, Memorandum for the president from Cyrus Vance, F-5Es for Pakistan.

steunen.¹⁵⁹ Op het moment dat er Amerikanen in Teheran werden gegijzeld en de Sovjets Afghanistan binnenvielen, mocht de CIA ook wapens via de Pakistaanse regering aan de mujahedin leveren. Brzezinski gaf hier de voorzet toe.¹⁶⁰

China werd ook bij de samenwerking met Pakistan betrokken. Pakistan was het daarmee eens, zodat een signaal naar de Sovjet-Unie werd afgegeven dat Pakistan de steun van twee grootmachten had.¹⁶¹ Brzezinski adviseerde Carter het standpunt 'we will not sell arms to China' te veranderen in 'we will not sell offensive arms to China', zodat een signaal aan de Sovjets zou worden afgegeven dat de Chinezen dergelijk gedrag van de Sovjets ook niet accepteerden en mogelijk wapens van de Verenigde Staten geleverd konden krijgen.¹⁶² De Amerikanen probeerden meerdere grote Aziatische spelers aan hun kant te krijgen en daarmee tegelijkertijd tegen de Sovjet-Unie op te zetten. Op deze manier probeerden de Amerikanen de Sovjets in het nauw te drijven, waardoor zij niet verder het Midden-Oosten en de Perzische Golf durfden in te trekken.

Riedel noemt Carter de cruciale man achter de geheime missie van de CIA. Hij besloot dat de Verenigde Staten agressief moesten reageren op de Sovjetinval. Hij richtte de alliantie met Pakistan en Saoedi-Arabië op om de Afghaanse rebellen te bewapenen en financieren. De CIA moest van Carter een Russisch 'Vietnam' van Afghanistan maken. Carter wilde de Sovjets uitputten in Afghanistan om ze te ontmoedigen verder Zuid-Azië in te trekken.¹⁶³ Journalist Steve Coll schrijft ook over de geheime missie van de CIA in Pakistan, maar met een meer kritische blik als outsider. Het was Brzezinski die Carter adviseerde de Afghaanse rebellen na de Sovjetinval intensiever te steunen, omdat zij niet over een georganiseerd leger en centraal leiderschap beschikten. De CIA werkte veel samen met de Pakistaanse geheime dienst, maar wederzijdse achterdocht bleef bestaan. De Amerikanen konden niet altijd doen wat zij wilden, want de Pakistani hadden ook hun eigen agenda.¹⁶⁴ De CIA hielp de Pakistani, stuurde hen aan en leverde wapens aan de strijders. Verder moesten de Amerikanen vooral afwachten totdat Sovjets werden omgelegd.¹⁶⁵

III.V Conclusie

Hoe reageerde de Carterregering op de Sovjetinval? Een militaire reactie was in ieder geval geen optie. Het werd al snel duidelijk dat Carter de inval publiekelijk veroordeelde en snel overging op het invoeren van sancties als het graanembargo. De steun aan de mujahedin en de hernieuwde

¹⁵⁹ Riedel, *What we won*, 99; Westad, *The Global Cold War*, 328.

¹⁶⁰ Riedel, *What we won*, 102-103.

¹⁶¹ Ibidem, 107.

¹⁶² DNSA, CIA Covert Operations: From Carter to Obama, 1977-2010, CO00677 – 1679095487, 3 januari 1980, Memorandum for the president from Zbigniew Brzezinski, Strategic reaction to the Afghanistan problem.

¹⁶³ Riedel, *What we won*, x, 93.

¹⁶⁴ Coll, *Ghost Wars*, 51, 59, 63.

¹⁶⁵ Ibidem, 55, 57.

betrekkingen met Pakistan waren ook belangrijk tijdens deze kwestie. Volgens Burton Kaufman en Scott Kaufman greep Carter elke mogelijke sanctie aan, zonder de gevolgen op korte en lange termijn te overzien.¹⁶⁶ Carter had zelf soms ook twijfels of zijn sancties wel het beoogde effect zouden hebben, maar hij zette onverminderd door.¹⁶⁷ De verslagen van de vergaderingen van de NSC en de memoranda aan Carter tonen aan dat er wel degelijk gediscussieerd en nagedacht werd over de sancties en of sommige wel zo verstandig waren. Maar Carter drukte hoe dan ook maatregelen door, omdat hij gezind was op wraak: 'I was determined to make them pay for their unwarranted aggression'.¹⁶⁸

Overigens waren niet alle acties een directe reactie op de Sovjetinval, maar werden ze hierdoor wel geïntensiveerd. Amin Saikal somt bijvoorbeeld de counterstrategie van de Amerikanen op: de Carterdoctrine, een diplomatieke en propagandacampagne tegen de Sovjet-Unie, de hernieuwde alliantie met Pakistan en de steun aan de mujahedin.¹⁶⁹ Dit lijkt de suggestie te wekken van een nieuwe aanpak, maar mijn bronnenonderzoek en dat van andere historici¹⁷⁰ tonen aan dat de Carterdoctrine, de hernieuwde relatie met Pakistan en de steun aan de mujahedin, voorafgaand aan de inval al werden ingezet. De Amerikanen moesten immers anticiperen op de onrust in de Perzische Golf en de inlichtingendiensten zagen al dat de Sovjets zich voorbereidden op een invasie. De Carterdoctrine en de steun aan de mujahedin kregen wel een impuls na de invasie.

Het doel van de missie in Pakistan en de economische sancties was de Sovjets afschrikken en hen te beletten verder de Perzische Golf in te trekken en hen uit Afghanistan te krijgen. De Carterregering slaagde daar in zoverre in, dat de Sovjets niet dieper het Midden-Oosten introkken, maar zij verlieten Afghanistan pas in 1989. Bovendien kostten de sancties de Verenigde Staten veel geld.

Veel van de sancties, zoals het graanembargo en de Olympische boycot, en de Amerikaanse 'geheime' deelname aan de oorlog in Afghanistan vertoonden al ernstige breuken in de betrekkingen tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie. In het volgende hoofdstuk wordt dan ook behandeld wat de Sovjetinval betekende voor de Amerikaanse visie op detente.

¹⁶⁶ Kaufmann en Kaufman, *The Presidency of James Earl Carter Jr.*, 200.

¹⁶⁷ The National Security Archive, online, Global Competition and the Deterioration of U.S.-Soviet Relations, 1977-1980, 2 januari 1980, Document 19: Minutes of National Security Council Meeting.

¹⁶⁸ Carter, *Keeping faith*, 476.

¹⁶⁹ Amin Saikal, 'Islamism, the Iranian Revolution, and the Soviet Invasion of Afghanistan', in: Melvyn P. Leffler en Odd Arne Westad (red.), *The Cambridge History of the Cold War. Volume 3: Endings* (Cambridge, Cambridge University Press, 2010) 112-134: 129-130.

¹⁷⁰ Zie de referenties naar Bruce Riedel en Odd Arne Westad in dit hoofdstuk en: Olav Njolstad, 'The Collapse of Superpower Détente, 1975-1980', in: Melvyn P. Leffler en Odd Arne Westad (red.), *The Cambridge History of the Cold War. Volume 3: Endings* (Cambridge, Cambridge University Press, 2010) 135-155: 150-151.

IV. Detente(s) en het SALT proces na de inval in Afghanistan

Na eerst de grootmachtencompetitie in de derdewereldlanden en de Amerikaanse reactie op de Sovjetinval behandeld te hebben, wordt in dit hoofdstuk de vraag beantwoord welke ontwikkeling het Amerikaanse buitenlandbeleid doormaakte wat betreft detente. In dit hoofdstuk wordt dit gespecificeerd in het SALT proces, de betrekkingen met de Sovjet-Unie en detente in Europa. Ook wordt de ondergang van detente geanalyseerd. Na een korte historiografie over Carters buitenlandbeleid na de Sovjetinval wordt het SALT proces geanalyseerd. Vervolgens wordt onderzocht welke implicaties de oplopende spanningen hadden voor detente in Europa en daarna wordt de schuldvraag behandeld wie een eind aan detente heeft gebracht. De analyse van dit hoofdstuk draagt bij aan het onderzoek naar de Amerikaanse benadering op detente.

IV.I Carters buitenlandbeleid begin jaren tachtig

Al vanaf het begin waren SALT en detente onlosmakelijk met elkaar verbonden, omdat de SALT onderhandelingen de weg vrijmaakten voor politieke detente.¹⁷¹ Nixon en Kissinger gebruikten SALT als de ijsbreker voor detente. Zij koppelden SALT voor samenwerking met de Sovjets op andere gebieden. Begin jaren zeventig werd echter duidelijk dat deze *linkage* niet werkte.¹⁷² De Sovjet-Unie en de Verenigde Staten hadden in 1972 een *Basic Principles of Relations* opgesteld met daarin bepaalde gedragsregels, zoals het nalaten van het nastreven van eenzijdig voordeel ten koste van de ander. Beide staten hadden echter een dubbele standaard in die zin dat zij elkaar beschuldigden van het overtreden van de regels en zichzelf als uitvoerder van detente beschouwden.¹⁷³ Tijdens de Carterregering werd duidelijk dat SALT alleen niet genoeg was om detente hoog te houden.¹⁷⁴ Raymond Garthoff noemt het Watergateschandaal, de Angolese burgeroorlog, de Ogadenoerlog en de betrekkingen met de Verenigde Staten en China als voorbeelden van andere klappen die detente te verduren kreeg.¹⁷⁵ Carter ontmantelde uiteindelijk de inmiddels verzwakte detente na de Sovjetinval.¹⁷⁶

Door de Sovjetinval kon de Carterregering terugkeren naar een visie en beleid gericht op een tweedelige wereldorde met een duidelijke vijand.¹⁷⁷ Nancy Mitchell vat het als volgt samen: 'This was the way Americans wanted the Cold War: two sides, clear rules, US victory. And it was the way, after

¹⁷¹ Raymond L. Garthoff, *A Journey through the Cold War. A Memoir of Containment and Coexistence* (New York, Brookings Institution Press, 2004) 282.

¹⁷² Garthoff, *A Journey through the Cold War*, 243, 245.

¹⁷³ Ibidem, 283, 286.

¹⁷⁴ Ibidem, 263.

¹⁷⁵ Ibidem, 287-288, 327.

¹⁷⁶ Ibidem, 336.

¹⁷⁷ Nancy Mitchell, 'The Cold War and Jimmy Carter', in: Melvyn P. Leffler en Odd Arne Westad (red.), *The Cambridge History of the Cold War. Volume 3: Endings* (Cambridge, Cambridge University Press, 2010) 66-88: 85.

Afghanistan, that Carter framed it.¹⁷⁸ De defensie-uitgaven werden in 1980 drastisch verhoogd. Ondanks deze bipolariteit bleef de strijd echter complex en kon Carter zijn zwakke imago niet van zich afschudden.¹⁷⁹ Ook Robert Pastor stelt dat Carter op een daadkrachtige manier moest optreden tegen de Sovjetinval om politieke steun te heroveren. De terugkeer van een meer *hawkish* Verenigde Staten werd dan ook veroorzaakt door Sovjetassertiviteit.¹⁸⁰ Yael Aronoff analyseert hoe Carter aantrad als een lam en het Witte Huis verliet als een leeuw.¹⁸¹ Barbara Zanchetta vindt dat Carter al aan het eind van zijn eerste presidentiële jaar zijn voornemens liet varen. Carters handelen werd steeds meer bepaald door Sovjetassertiviteit en het indammen van de Sovjet-Unie. De Carterdoctrine was een direct gevolg van de Iranese revolutie, omdat daarmee een belangrijke barrière tegen Sovjetuitbreiding wegviel.¹⁸²

Of veranderde het Amerikaanse buitenlandbeleid onder Carter niet zoveel? Zanchetta spreekt namelijk van een zekere continuïteit in de Amerikaanse buitenlandpolitiek van Nixon en Carter, omdat zij gedwongen werden dezelfde patronen te volgen toen zij te maken kregen met kwesties die invloed hadden op de nationale veiligheid.¹⁸³ Robert Pastor stelt dat de geldingsdrang van de Sovjet-Unie ertoe leidde dat de Verenigde Staten eind jaren zeventig een havikhouding aannam.¹⁸⁴ Vicepresident Walter Mondale daarentegen zei dat Carter was afgemat door alle hordes tijdens zijn presidentschap en daarom krachtig moest optreden.¹⁸⁵ Burton Kaufman en Scott Kaufman stellen dat Carter daarin wel erg ver ging en meer leek te worden geleid door wrok in plaats van zorgvuldigheid.¹⁸⁶

De inval zorgde voor een onmiskenbare invloed op detente. Njolstad stelt weliswaar dat de ondergang van detente een jarenlang proces vormde en niet door een specifieke gebeurtenis ten onder ging, maar de Sovjetinval zorgde er wel voor dat het Amerikaanse beleid ten opzichte van de Sovjet-Unie werd herzien. Detente werd in de ijskast gezet en de ideologische competitie met de Sovjet-Unie werd geïntensiveerd.¹⁸⁷ Kaufman en Kaufman analyseren hoe het Amerikaanse

¹⁷⁸ Mitchell, 'The Cold War and Jimmy Carter', 85.

¹⁷⁹ Ibidem, 70, 85.

¹⁸⁰ Robert A. Pastor, 'The Caricature and the Man', in: Charles Gati (red.), *Zbig. The Strategy and Statecraft of Zbigniew Brzezinski* (Baltimore, The Johns Hopkins University Press, 2013) 104-111: 110-111.

¹⁸¹ Aronoff leent deze vergelijking van Richard Ned Lebow en Janice Gross Stein. De titel van haar artikel is bovendien een verwijzing naar het christelijke geloof van Carter: Yael S. Aronoff, 'In like a Lamb, out like a Lion. The Political Conversion of Jimmy Carter', *Political Science Quarterly* vol. 121, no. 3 (Herfst 2006), 425-449.

¹⁸² Barbara Zanchetta, *The Transformation of American International Power in the 1970s* (Cambridge, Cambridge University Press, 2013) 303, 305.

¹⁸³ Zanchetta, *The Transformation of American International Power in the 1970s*, 311, 314.

¹⁸⁴ Robert A. Pastor, 'The Caricature and the Man', 110-111.

¹⁸⁵ Mitchell interviewde Mondale in 2007. In: Mitchell, 'The Cold War and Jimmy Carter', 84.

¹⁸⁶ Kaufman en Kaufman, *The Presidency of James Earl Carter Jr.*, 199.

¹⁸⁷ Olav Njolstad, 'The Collapse of Superpower Détente, 1975-1980', in: Melvyn P. Leffler en Odd Arne Westad (red.), *The Cambridge History of the Cold War. Volume 3: Endings* (Cambridge, Cambridge University Press, 2010) 135-155: 150-151.

buitenlandbeleid ook op andere manieren veranderde. Zuid-Amerikaanse landen die eerst werden aangesproken op hun mensenrechtenbeleid werden enigszins ontzien, omdat het mensenrechtenbeleid andere Amerikaanse belangen (een anticommunistisch continent) niet in de weg moest staan. Pakistan werd naar de mond gepraat en de betrekkingen met China moesten geïntensiveerd worden.¹⁸⁸

De ontwikkelingen rondom de Koude Oorlog in het Midden-Oosten hadden ook invloed op Europese detente. De Europese bondgenoten waren ontevreden over Carters hernieuwde buitenlandbeleid na de Sovjetinval. Zij keurden de interventie ook af, maar zagen geen reden om aan te nemen dat deze assertiviteit zich verder zou uitbreiden. Vooral de Duitse kanselier, Helmut Schmidt, stelde zich zeer kritisch op en meende dat Carter een buitenlandbeleid voerde zonder de consequenties voor West-Europa te overzien.¹⁸⁹ Naast de spanningen die de Afghaanse crisis met zich meebracht, kwamen daar aan het eind van de zomer in 1980 de spanningen rondom de Poolse crisis bij. De Amerikanen hielden in de gaten of de Sovjet-Unie zou gaan interveniëren in Polen en welke gevolgen dit zou kunnen hebben voor detente in Europa.¹⁹⁰ Garthoff constateert een verschil in Europese detente en een detente tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie. Charles de Gaulle en Willy Brandt hadden in Europa initiatieven genomen voor een Oost-West detente in Europa. Nixon en Kissinger moesten accepteren dat zij geen controle over de Europese detente konden krijgen. Zij volgden begin jaren zeventig met hun variant van detente met de Sovjet-Unie. Eind jaren zeventig viel de Sovjet-Amerikaanse versie van detente en bloeide de Europese variant.¹⁹¹

IV.II Welke betekenis had SALT nog?

Met het tekenen van het SALT II verdrag in juni 1979 werd het hoofdstuk SALT niet afgesloten, omdat het verdrag nog moest worden geratificeerd door de Senaat. Dat moment werd uitgesteld, omdat dit volgens de Amerikanen niet het juiste moment was.¹⁹² Toch bleef ratificatie van het verdrag door de Amerikaanse volksvertegenwoordiging een wens van de Sovjets en bleef de mogelijkheid voor SALT III nog in de lucht.

Adviseurs binnen de Carterregering verschilden van mening of en hoe SALT voortgezet moest

¹⁸⁸ Kaufman en Kaufman, *The Presidency of James Earl Carter Jr.*, 198-199.

¹⁸⁹ Ibidem, 200.

¹⁹⁰ U.S. Declassified Documents Online (hierna: USDDO), Central Intelligence Agency, GALE|CK2349706062, 9 september 1980, Central Intelligence Agency (CIA) director Stansfield Turner provides National Security Adviser Zbigniew Brzezinski with a memorandum which outlines the likelihood of a Soviet military move into Poland as a result of Poland's recent labor unrest.

¹⁹¹ Garthoff, *A Journey through the Cold War*, 288.

¹⁹² USDDO, White House, GALE|CK2349098571, 2 januari 1980, Memo to Vice President Mondale, Secretary of State Vance and Secretary of Defense Brown outlines decisions reached at the NSC meeting, including status of the SALT II Treaty, announcement on bilateral arms control negotiations and the U.S. response to the Afghanistan situation.

worden. Marshall Shulman, adviseur van Vance, bereidde Vance in januari 1980 voor op een ontmoeting met Dobrynin, de Sovjetambassadeur voor de Verenigde Staten. Schulman wilde niet dat het tienjarige project van SALT onderhandelingen voor niets was geweest. Hij raadde Vance dan ook af uitlatingen te doen die inconsistent waren met SALT II.¹⁹³ Ongeveer drie weken later ontving Brzezinski een boodschap van de Amerikaanse ambassade in Moskou waarin Brzezinski en zijn collega's werden geadviseerd om de tussentijdse naleving van SALT I en II snel voort te zetten en verder te gaan met verkenningen voor SALT III. Brzezinski was het hier absoluut niet mee eens: 'We have clearly spelled out our position and seized the high ground. We should not be the demandeurs on this, particularly at this stage.'¹⁹⁴ Brzezinski was van mening dat de bal bij de Sovjet-Unie lag en dat het met alle ontwikkelingen niet aan de Verenigde Staten was om onderhandelingen te (her)starten.

In een rapport van het State Department in maart 1980 werd geadviseerd de Sovjets duidelijk te maken dat aan Amerikaanse zijde geen verbetering in de bilaterale betrekkingen werd verwacht indien de Sovjets onacceptabel gedrag in Afghanistan bleven vertonen. Tegelijkertijd moesten de Amerikanen zich bereid tonen om een wederzijdse bevorderlijke relatie met de Sovjets te onderhouden mochten zij de Afghaanse crisis op een acceptabele manier oplossen. Indien het politiek uitvoerbaar was, wilden de Amerikanen SALT voortzetten.¹⁹⁵ De Carterregering stond er wel voor open, maar wilde zelf geen initiatief tonen om de betrekkingen met de Sovjet-Unie te verbeteren. Dit zou immers erop lijken alsof de inval werd gedoogd en dat de Amerikaanse regering inderdaad zo soft was als het leek.¹⁹⁶

Binnen de Sovjetleiding heersten soortgelijke discussies over het belang van SALT en de betrekkingen met het Westen. Een memorandum van februari 1980 van de Amerikaanse inlichtingendiensten stelde dat er geen eensgezindheid bij de Sovjetleiding was wat betreft de gewenste omgang met het Westen. Binnen de beleidskring waren zowel duiven als haviken. Sommige Sovjetleiders wilden minder confrontatiepolitiek met het Westen, maar ze waren onzeker

¹⁹³ USDDO, Department of State, GALE|CK2349599450, 18 januari 1980, Marshall Shulman, special adviser to Secretary of State Cyrus Vance, provides Vance with draft talking points in preparation for Vance's meeting with Soviet Ambassador Anatoly Dobrynin. Issues include: state of U.S.-Soviet relations; 11/4/1979 Iranian seizure of the U.S. embassy by Islamic student militants in the capital city of Tehran; defense of Pakistan; Yugoslav political matters; Strategic Arms Limitation Talks II (SALT II).

¹⁹⁴ USDDO, White House, GALE|CK2349107429, 8 februari 1980, Memo from Zbigniew Brzezinski for the Secretaries of State and Defense on Embassy Moscow's analysis of U.S.-Soviet relations.

¹⁹⁵ USDDO, Department of State, GALE|CK2349701676, 19 maart 1980, Report on problems that the U.S. confronts today concerning its foreign policy, with recommendations on how to confront and solve these problems. Issues include the U.S. ability to deal with the following: hostage crisis in Iran; Soviet invasion of Afghanistan; Middle East peace negotiations.

¹⁹⁶ Nancy Mitchell besteedt veel aandacht aan het, volgens haar ontorechte, maar overheersende beeld van softheid dat aan Carters presidentschap kleeft. In: Mitchell, 'The Cold War and Jimmy Carter', 87.

over hoe ze dat moesten bereiken.¹⁹⁷ In september 1980, na de geboycotte Olympische Spelen, bleek dat ratificatie van het SALT II verdrag en een terugkeer naar detente zoals voor de Sovjetinval in Afghanistan tot de topprioriteiten van Moskou behoorden.¹⁹⁸ Eind van datzelfde jaar vormde SALT voor de Sovjetleiding echter geen topprioriteit meer. De Amerikanen hadden besloten om gebruik te maken van tactische nucleaire wapens in een beperkte oorlog. Als de Amerikanen oprecht detente wilden, dan moest dit beleid volgens de Sovjets door *president-elect* Ronald Reagan worden teruggedraaid. De Sovjets maakten echter geen directe link met SALT.¹⁹⁹ De Sovjets werden verrast door de manier waarop de Amerikanen reageerden op hun interventie in Afghanistan (zie hieronder). Ondanks de aangekondigde sancties en maatregelen van de Amerikanen wilden de Sovjets het liefst dat detente in stand werd gehouden, maar de Amerikanen toonden zich inflexibel tegenover Sovjetassertiviteit en de wensen van de Sovjets. De Sovjets waren in Amerikaanse ogen immers de boosdoeners en zij moesten zich eerst bereid tonen om detente te redden door zich terug te trekken uit Afghanistan.

IV.III Deelbare detente: Europa

De inval in Afghanistan werd door Brzezinski niet als een losstaande gebeurtenis gezien, maar als de aanzet tot meer Sovjetassertiviteit. Brzezinski beschreef begin januari 1980 in een memo aan Carter de langetermijnstrategie wat betreft de gevolgen van de Sovjetinval in Afghanistan. Brzezinski zag de inval als een test die gevolgen had voor de machtsbalans tussen Oost en West. Brzezinski zag gevaarlijke voortekenen van een wereldwijd conflict. Om hierop in te kunnen spelen was bredere binnenlandse consensus nodig voor wetgevende en budgettaire zaken. Bij het ontbreken van dergelijke consensus zou aarzeling en aanpassing bij Amerikaanse bondgenoten en staten rondom de Perzische Golf kunnen ontstaan. Belangrijk was dan bijvoorbeeld ook het benaderen van de Europese bondgenoten. Hun wens was de Afgaanse kwestie terzijde schuiven om de Europese detente niet te beschadigen. Dat zouden de Amerikanen niet doen, maar Brzezinski stelde voor om Europese hulp in te schakelen in de Perzische Golf en tegelijkertijd Europese-Sovjet initiatieven uit te stellen, zoals de missie van Schmidt naar Turkije en de Franse toenadering tot Irak. Carter schreef 'I agree' bij dit

¹⁹⁷ USDDO, Central Intelligence Agency, GALE|CK2349716456, 19 februari 1980, Intelligence memorandum entitled: "The Soviet Leadership - Second Thoughts on Afghanistan." This document analyzes the impact of the Soviet invasion of Afghanistan upon Soviet foreign and domestic policy.

¹⁹⁸ USDDO, White House, GALE|CK2349697468, 4 september 1980, National Security Adviser Zbigniew Brzezinski is provided with information on the following world events: Soviet views toward its relations with the U.S.; Soviet propaganda broadcasts aimed at Iran; Soviet relations with Iraq; Indian-Cambodian relations.

¹⁹⁹ USDDO, White House, GALE|CK2349634630, 10 december 1980, National Security Adviser Zbigniew Brzezinski is provided with noon notes on the following world events: reports that the Soviet Union is prepared to provide military assistance to Poland; comments by a Soviet government official on the future of U.S.-Soviet relations; South Korean preparations for the commutation of a death sentence against political activist Kim Dae Jung, found guilty for his participation in the Kwangju uprising in May 1980.

advies in de kantlijn van het memorandum.²⁰⁰

Brzezinski wilde de Sovjets voor zijn in hun volgende stap. De Sovjetleiding had de Amerikaanse reactie op hun inval in Afghanistan en die van de internationale gemeenschap onderschat en zou vroeg of laat met maatregelen komen. Brzezinski dacht dat de Sovjets een vredesoffensief zouden starten om de Amerikaanse bondgenoten van de Verenigde Staten los te weken en het imago van de Sovjet-Unie in de derdewereldlanden te verbeteren. Brzezinski stelde voor om in te spelen op wat komen zou gaan. Carter was het hiermee eens en schreef in de kantlijn: 'let's do it to them: we should probe for more normal relations among friends of Soviet-Union'.²⁰¹

Carter wilde niet afwachten totdat de Sovjets zouden toeslaan en besloot te doen wat de Sovjets waarschijnlijk bij hen zouden doen. Brzezinski wilde de betrekkingen met de Sovjet-Unie niet verder verslechteren, maar een toenadering hoefde niet van Amerikaanse zijde te komen: 'There is no need to freeze the US – Soviet relationship any further, but by the same token we should have no illusions about an early improvement – nor should we strive for one.'²⁰² De Sovjets moesten afgeschrokken worden, maar niet ten koste van een verdere verslechtering van de betrekkingen. Brzezinski dacht hiervoor aan strategische modernisatie, het verhogen van de defensie-uitgaven, verbeteringen binnen de NAVO en de *Rapid Deployment Force*.²⁰³

Door de gevolgen van het conflict in Afghanistan moesten de Amerikanen inspelen op de zorgen die de Europese bondgenoten hadden over het voortbestaan van detente.²⁰⁴ In een rapport van het State Department werd gesteld dat Carters beleid als inconsistent werd ervaren. De president werd geadviseerd standvastig te zijn en duidelijke woorden te gebruiken. Zichtbaar leiderschap werd aangeraden om presidentiële controle te herbevestigen. Als de regering standvastig zou zijn tegen de Sovjets en Schmidt zou kunnen aansporen, dan zouden de bondgenoten dezelfde lijn gaan volgen. Uit het memorandum blijkt dat de Amerikanen moeite hadden om de bondgenoten op één lijn te krijgen. Zo verstrekten niet iedereen minder krediet aan de Sovjet-Unie.²⁰⁵ De Amerikanen wisten dat de manier waarop de Afghaanse crisis werd aangepakt

²⁰⁰ USDDO, White House, GALE|CK2349092090, 9 januari 1980, Memo from Brzezinski to President Carter on a long-term strategy for coping with the consequences of the Soviet action in Afghanistan. Includes handwritten additions and revisions.

²⁰¹ USDDO, White House, GALE|CK2349092090, 9 januari 1980, Memo from Brzezinski to President Carter on a long-term strategy for coping with the consequences of the Soviet action in Afghanistan. Includes handwritten additions and revisions.

²⁰² Ibidem.

²⁰³ Ibidem.

²⁰⁴ USDDO, Department of State, GALE|CK2349598280, 29 februari 1980, List of four U.S. policy options for the neutralization of Afghanistan: (1) let other countries take the lead to develop proposals in a productive way; (2) make clear to other countries the parameters for neutralization; (3) launch U.S. neutralization proposals; (4) attempt to negotiate a neutralization proposal directly with the Soviet Union.

²⁰⁵ USDDO, Department of State, GALE|CK2349701676, 19 maart 1980, Report on problems that the U.S. confronts today concerning its foreign policy, with recommendations on how to confront and solve these

gevolgen zou hebben voor de definitie van detente op de lange termijn en de solidariteit van het Westen. Uit de manier waarop met de bondgenoten zou worden omgegaan zou blijken of er sprake was van een gemeenschappelijke definitie van detente. Zo niet, dan zou het Westerse bondgenootschap ondermijnd kunnen worden. Er gingen al ideeën op van een deelbare detente en dat moest snel de wereld uit geholpen worden. Immers: 'If we permit two different definitions to gain legitimacy in the Alliance, we may look back upon this period as being the turning point in the history of Allied solidarity.'²⁰⁶

Er werd overwogen of het verschil in definitie van detente openbaar moest worden gemaakt. Schmidt en de Franse president Valéry Giscard hadden de Verenigde Staten immers wel openlijk bekritiseerd om de manier waarop de Carterregering met detente en Afghanistan omging. Het zou daarom goed kunnen zijn om via buitenlandse media aan te tonen hoe verkeerd het idee van een deelbare detente was.²⁰⁷ In de praktijk was er weliswaar sprake van twee detentes, een Europese en een tussen de twee grootmachten. De Amerikanen wilden echter niet teveel verschillen tussen beide detentes, en al helemaal niet in het openbaar, omdat zij de West-Europese bondgenoten binnen hun invloedssfeer wilden houden. De Europese detente moest zoveel mogelijk zoals de grootmachtendetente vormgegeven worden. De Europeanen hadden echter hun eigen belangen en wilden en gingen zonder Amerikaanse bemoeienis betrekkingen aan met staten aan de andere kant van het IJzeren Gordijn.

IV.IV Wie heeft de stekker uit detente getrokken?

Uit archiefmateriaal van de Carterregering blijkt dat de Amerikanen en de Sovjets elkaar de schuld gaven van het oplopen van de spanningen eind jaren zeventig. Eind januari 1980 hadden Gromyko en Watson, de Amerikaanse ambassadeur in de Sovjet-Unie, een ontmoeting. Uit het verslag van die ontmoeting blijkt dat Gromyko de verantwoordelijkheid van de opgelopen spanningen tussen beide landen bij de Verenigde Staten legde en dat deze wortels had voorafgaand aan de interventie in Afghanistan. Volgens Gromyko had de Carterregering de mening van de Amerikaanse publieke opinie overgenomen en dat had ervoor gezorgd dat de internationale spanningen groeiden en de bilaterale verhoudingen tussen beide landen verslechterden. Gromyko deelde mee dat de Sovjettroepen niet

problems. Issues include the U.S. ability to deal with the following: hostage crisis in Iran; Soviet invasion of Afghanistan; Middle East peace negotiations.

²⁰⁶ USDDO, Department of State, GALE|CK2349701676, 19 maart 1980, Report on problems that the U.S. confronts today concerning its foreign policy, with recommendations on how to confront and solve these problems. Issues include the U.S. ability to deal with the following: hostage crisis in Iran; Soviet invasion of Afghanistan; Middle East peace negotiations.

²⁰⁷ Ibidem.

zouden worden teruggetrokken zolang 'external aggression' aanhield.²⁰⁸

Onder de vele voorbeelden van het oplopen van de spanningen door de Verenigde Staten behoorden onder meer het negeren van het principe van gelijkheid afgesproken te Wenen en het opblazen van de kwestie rondom de Sovjetbrigade in Cuba.²⁰⁹ Na zijn beklagenswaardige monoloog eindigde Gromyko toch op een enigszins verzoenende toon. Carter had laten weten bereid te zijn om te zoeken naar manieren om samen te werken en het risico op conflict te vermijden. Mocht Carter oprecht zijn, dan zouden de Sovjets hem niet tegenwerken. Gromyko stelde vast dat dit altijd onderdeel vormde van het beleid van de Sovjet-Unie: de bereidheid tot samenwerking.²¹⁰ De Sovjets waren niet te spreken over de opstelling van Carter, maar mocht hij toch bereid zijn om samen te werken, dan zouden de Sovjets dat aanbod accepteren.

De Amerikanen hielden verschillende ballen in de lucht, zoals de relatie met zijn bondgenoten, de Sovjet-Unie en de Volksrepubliek China. De Amerikanen wisten dat de Sovjets niet zaten te wachten op sancties en de Amerikaanse toenadering tot de Volksrepubliek China. Begin februari 1980 bracht Brzezinski zijn collega's Vance en Brown in een memorandum op de hoogte van de ontwikkelingen op de ambassade in Moskou. Bronnen aldaar waarschuwden om de betrekkingen met China niet verder te normaliseren, omdat dit niet meer genoeg was om de Sovjet-Unie te balanceren. De Sovjet-Unie kon deze betrekkingen nu aangrijpen om een confrontatie te zoeken en kon ze gebruiken als een excuus voor een tegenreactie. Brzezinski voegde hier aan toe: 'We should also obviously not do anything constructive with China when relations improve, since such action by us would jeopardize hopeful movement toward detente.'²¹¹ Brzezinski was niet tot alles bereid indien er nog hoop op detente was. Brzezinski vroeg zich af hoeveel speelruimte de regering had met betrekking tot China en de Sovjet-Unie: 'The question which arises is – at just what point of stasis in our relations with the Soviets can we do anything with the largest and most enduring country in the world?'²¹² De mogelijkheden werden continu afgewogen. Brzezinski wilde dat de Amerikanen zich hard tegenover de Sovjet-Unie opstelden, maar de deur moest altijd op een kier worden gehouden voor detente. Als die kier groot genoeg was, moest China wachten.

²⁰⁸ Hiermee doelde hij waarschijnlijk op de Amerikaanse steun aan de Afghaanse rebellen. Hoe dan ook, de Sovjets waren niet van plan zich terug te trekken indien de situatie in Afghanistan niet normaliseerde. USDDO, Department of State, GALE|CK2349142989, 30 januari 1980, Cable to Secretary of State Cyrus Vance regarding Ambassador Watson's meeting with Andrei Gromyko. Topics include: U.S.-Soviet relations; Soviet invasion of Afghanistan; NATO; arms control; SALT.

²⁰⁹ Zie voor die kwestie voetnoot 19.

²¹⁰ USDDO, Department of State, GALE|CK2349142989, 30 januari 1980, Cable to Secretary of State Cyrus Vance regarding Ambassador Watson's meeting with Andrei Gromyko. Topics include: U.S.-Soviet relations; Soviet invasion of Afghanistan; NATO; arms control; SALT.

²¹¹ USDDO, White House, GALE|CK2349107429, 8 februari 1980, Memo from Zbigniew Brzezinski for the Secretaries of State and Defense on Embassy Moscow's analysis of U.S.-Soviet relations.

²¹² Ibidem.

Hoe herinneren Brzezinski en Carter zich hun positie tegenover de Sovjets? Brzezinski lijkt zich in het interview met terugwerkende kracht harder op te stellen tegenover de Sovjets dan zijn memorandums begin jaren tachtig doen vermoeden. Brzezinski ziet geen fundamentele verandering in de loop van Carters buitenlandbeleid. Carter stelde zich altijd al hard op tegen de Sovjet-Unie. Dat detente aan zijn eind kwam, werd veroorzaakt door de Sovjets. Zij dachten blijkbaar, volgens Brzezinski, dat zij tegelijkertijd detente en een ingrijpende verandering in de machtsbalans konden realiseren. Zij gebruiken hiervoor de derdewereldlanden. Het was volgens Brzezinski niet aan de Amerikanen om detente hoog te houden op het moment dat de Sovjets de waarden waar detente voor stond al hadden overtreden.²¹³ De Amerikanen hadden dus niet de stekker uit detente getrokken, want het kwaad was al geschied. Carter spreekt in het interview niet expliciet over een einde van detente, maar hij noemt de Sovjetinval in Afghanistan wel 'a major setback' voor de poging om de spanningen van de Koude Oorlog enigszins weg te nemen.²¹⁴

Het is opvallend dat Brzezinski de schuld legt bij de Sovjets vanwege hun gebrek aan het verbeteren van de gemeenschappelijke relatie, terwijl uit eerder aangehaalde verslagen en memoranda blijkt dat de Sovjets zich steeds beklaagden bij de Amerikanen omdat zij nooit door hen als gelijke partners geaccepteerd werden. Er was dus vanaf het begin nooit sprake geweest van een gemeenschappelijke en gelijkwaardige relatie.

Ondanks dat Carter zich bij zijn aantreden actief wilde inzetten voor (wederzijdse) wapenvermindering, groeiden zijn defensie-uitgaven vanaf 1978 hard. Dit uitgavenpatroon werd voortgezet door Reagan.²¹⁵ Carter meende de defensie op orde te moeten stellen na de oorlog in Vietnam. Om die reden heeft hij stap voor stap de technologische mogelijkheden van Amerikaanse wapensystemen laten verbeteren. Op die manier wilde hij een kleine, maar geavanceerde krijgsmacht realiseren.²¹⁶ De econoom Robert Higgs benadrukt echter dat het tot in de jaren tachtig ongekend was om dermate veel geld te spenderen aan defensie zonder dat er sprake was van een 'major shooting war' zoals de Tweede Wereldoorlog of de oorlog in Vietnam.²¹⁷ Carter was dus niet alleen de defensie aan het herstellen, maar ook flink aan het investeren.

²¹³ The National Security Archive, online, Episode 17: Good Guys, Bad Guys, 13 juni 1997, Interview with Dr. Zbigniew Brzezinski.

²¹⁴ The National Security Archive, online, Episode 18: Backyard, c. 1999, Interview with President Jimmy Carter.

²¹⁵ Robert Higgs, 'U.S. Military Spending in the Cold War Era. Opportunity costs, foreign crises, and domestic constraints', *Cato Institute Policy Analysis* no. 114 (1988), online: <https://www.cato.org/publications/policy-analysis/us-military-spending-cold-war-era-opportunity-costs-foreign-crises-domestic-constraints>.

²¹⁶ The National Security Archive, online, Episode 18: Backyard, c. 1999, Interview with President Jimmy Carter.

²¹⁷ De cijfers die Higgs gebruikt bevatten alleen het aantrekken van nieuwe goederen en diensten en zijn berekend door rekening te houden met deflatie, de nominale dollar en de dollarwaarde van 1982. In: Higgs, 'U.S. Military Spending in the Cold War Era'.

IV.V Conclusie

Zorgde de Sovjetinval in Afghanistan voor een breuk in Carters buitenlandbeleid en detente? Carters buitenlandbeleid maakte na de Sovjetinval wel degelijk een ontwikkeling door. Maar Afghanistan lijkt voor Carter en zijn adviseurs meer een druppel te zijn geweest die de emmer deed overlopen in plaats van een plotselinge omwenteling. De Sovjets bemoeiden zich immers actief in de Ogadenoerlog en hadden een brigade op Cuba. Afghanistan was voor de Amerikanen een reactie-initiator waardoor Carter in het openbaar een rigoureuze switch leek te maken en harder optrad tegen de Sovjet-Unie. Zoals Mitchell ook al aankaart, stegen de defensie-uitgaven onder Carter flink. Ondanks die aandacht voor defensie bleef zijn imago soft. Dit was volgens Brzezinski onterecht. Hij meent dat Carter altijd hard optrad, maar dat dit vaak achter de schermen gebeurde. Gromyko vond dat de oplopende spanningen de Amerikanen aan te rekenen was. De Verenigde Staten weigerden de Sovjet-Unie als gelijkwaardige grootmacht te accepteren. De Amerikanen vonden dat de Sovjets met hun interventie in Afghanistan de spelregels van detente overtraden. Zoals Garthoff ook al stelde, verweten de Sovjet-Unie en de Verenigde Staten elkaar van het overtreden van de regels van detente, terwijl zij zelf vonden dat ze zich aan de regels hielden.

Het is misschien niet zozeer aan de historicus om de schuldvraag te beantwoorden wie detente heeft ondermijnd. Belangrijker is het besef dat uit dit archiefmateriaal blijkt dat beide partijen detente na 'Afghanistan' eigenlijk wilden behouden, maar geen concessies wilden doen om gezichtsverlies te lijden. De Verenigde Staten wilden de Sovjet-Unie laten boeten voor diens onrechtvaardige gedrag in Afghanistan en daarmee dat zij zich zouden terugtrekken, terwijl de Sovjet-Unie de kwestie zag als een bondgenootschappelijke kwestie waarmee de Amerikanen zich niet mee moesten bemoeien. Hoe dan ook, liever werd de Koude Oorlog openlijk voortgezet om deze niet te verliezen. Er moest hierin echter wel een balans worden gevonden, want een openlijke confrontatie wilden beide staten ook niet.

De West-Europese bondgenoten hadden hierin ook een rol, omdat zij zich om hun eigen detente bekommerden. Deze bondgenoten verweten Carter teveel in het Midden-Oosten actief te zijn en dat hij Europese detente en veiligheid verwaarloosde. Dit weerhield enkele Europese regeringsleiders er niet van dat zij op eigen houtje betrekkingen met Oost-Europese staten aangingen. De Carterregering moest zijn best doen om één definitie van detente te behouden, in plaats van geconfronteerd te worden met een deelbare detente waarbij hij de controle over zijn Europese bondgenoten zou verliezen.

V. Conclusie

Dit onderzoek begon met de vraag in hoeverre de Sovjetinval in Afghanistan voor een verandering in de benadering van detente van de Verenigde Staten onder Carter heeft gezorgd. Mijn hypothese was dat Carter hoe dan ook krachtig moest optreden tegen de Sovjet-Unie om Amerikaanse macht uit te stralen. Detente zou alleen in stand kunnen worden gehouden als dit niet zou leiden tot gezichtsverlies van de Verenigde Staten. Het is inmiddels duidelijk dat detente helemaal ten einde kwam. Carter wilde de buitenwereld tonen dat hij niet zou buigen voor de Sovjets en hij wilde de Sovjets laten boeten voor hun inval. Bovendien voldeden de Sovjets niet aan de eis van de Amerikanen om Afghanistan te verlaten. Carter kon veel hebben van de Sovjets²¹⁸, maar het toppunt van detente was nu bereikt. Het ergste was namelijk dat de Sovjet-Unie eenzijdig succes boekte (of eigenlijk leek te boeken²¹⁹) en daarmee de belangrijkste regel uit de *Basic Principles of Relations* overtrad. Hierdoor werd de machtspositie van Carter in het Midden-Oosten en de Perzische Golf in gevaar gebracht en dat vroeg om een krachtige reactie. In de volgende paragraaf worden de belangrijkste bevindingen van dit onderzoek samengevat, waarna deze conclusie eindigt met aanbevelingen voor verder onderzoek binnen dit onderwerp.

V.I Bevindingen

Tijdens detente was competitie nog steeds realiteit, al verplaatste de strijd zich van Europa naar Afrika en het Midden-Oosten. Europa was al in invloedssferen verdeeld, maar de derde wereld lag nog redelijk open. Daar werd de Koude Oorlog ook daadwerkelijk 'heet'. Ik ga dan ook mee met het standpunt van Nancy Mitchell dat er niets fundamenteel veranderde met detente gekeken naar de Koude Oorlogscompetitie en de Amerikaanse strategie van *containment*. In tegenstelling tot Mitchell schenkt dit onderzoek wel meer aandacht aan *linkage*, zoals later in deze conclusie kort terugkomt.

De Sovjet-Unie beleefde een assertieve periode door zich te bemoeien met de Ogadenoorlog en de onrust in Afghanistan. Maar de Verenigde Staten waren zelf ook bezig om hun positie te versterken in het Midden-Oosten en zochten toenadering tot China. Er was sprake van actie-reactie. Zodra een partij ergens voet aan de grond kreeg of invloed vergaarde, ook al was die regio niet zozeer van (strategisch) belang, dan nog moest er een reactie komen om dat succes van de andere partij te beperken. Afgezien van die competitie wilden beide grootmachten dat detente vreedzame co-existentie zou bevorderen. De Sovjet-Unie wilde erkend worden als een macht die gelijkwaardig

²¹⁸ De Ogadenoorlog en de kwestie rondom de Sovjetbrigade op Cuba gingen bijvoorbeeld niet direct ten koste van detente.

²¹⁹ Nancy Mitchell: 'The Soviets were propelled by weakness, not adventurism. That is not, however, how the Americans saw it.' In: Nancy Mitchell, 'The Cold War and Jimmy Carter', in: Melvyn P. Leffler en Odd Arne Westad (red.), *The Cambridge History of the Cold War. Volume 3: Endings* (Cambridge, Cambridge University Press, 2010) 66-88: 85.

was aan de Verenigde Staten. Brezhnev hekelde het mensenrechtenbeleid en het ambigue karakter van het buitenlandbeleid van Carter.

Carter wilde detente gebruiken om de SALT onderhandelingen te bevorderen, maar niet ten koste van Sovjetassertiviteit in de derdewereldlanden. Ook waarschuwde hij de Sovjet-Unie zich niet met de Perzische Golf te bemoeien. De Sovjet-Unie en de Verenigde Staten beschuldigden elkaar aan de hand van deze ergernissen continu van het in gevaar brengen van detente, maar wilden detente tegelijkertijd behouden. De 'spirit of detente' diende immers niet aangetast te worden en beide grootmachten hadden baat bij wederzijdse wapenvermindering. Carters vorm van detente en *linkage* was een soort driehoeksverhouding tussen SALT II enerzijds en de Volksrepubliek China en de Sovjet-Unie anderzijds. Hierdoor was detente ook een vorm van *containment*.

Toch legde Carter detente uiteindelijk aan banden. Detente was al hevig verzwakt door de eerdere misverstanden en conflicten, maar de inval in Afghanistan was de druppel die de emmer deed overlopen. Waarom? De Sovjet-Unie had volgens de Amerikanen de belangrijkste detenteregels overtreden: eenzijdig voordeel behalen ten koste van de ander. Dit was voor Carter onaanvaardbaar. De Amerikanen waren Iran al kwijtgeraakt als bondgenoot en wilden voorkomen dat de Sovjet-Unie te veel invloed zou krijgen in het Midden-Oosten en vervolgens de Perzische Golf vanwege diens strategische positie en de vele grondstoffen. De Amerikanen verzochten de Sovjets dan ook stellig om het Afghaanse grondgebied te verlaten, maar dat weigerden de Sovjets. Door deze actie kon Carter zijn softe imago ietwat bijstellen door de inval fel af te keuren en aan te kondigen om met sancties te komen. Carter greep praktisch alle mogelijke sancties aan om de Sovjets af te schrikken verder het Midden-Oosten in te rukken en hen terug te laten trekken uit Afghanistan. Carter wilde de Sovjets vooral ook straffen. Carter betwijfelde of de sancties het gewenste effect zouden hebben, maar zoals Burton Kaufman en Scott Kaufman al stelden, deed zijn wraakzucht hem doen doorzetten.

Beide grootmachten hadden belang bij detente vanwege haar onderhandelingsklimaat en wederzijdse wapenvermindering, maar dat belang vervaagde bij de Amerikanen omdat zij de Sovjets na de inval niet meer konden vertrouwen. De Sovjet-Unie wilde detente wel behouden, maar de Verenigde Staten meenden dat zij hard moesten optreden om aan de Sovjet-Unie, zijn bondgenoten en de internationale gemeenschap te tonen dat de Amerikanen dergelijk gedrag niet accepteerden. Carter wilde zijn Europese bondgenoten tevreden houden, want zij voelden zich op een zijspoor gezet door Carters focus op ontwikkelingen in de Perzische Golf. Carter wilde een openlijke scheiding van detente voorkomen om enigszins een bepaalde controle op Europese bondgenoten te houden. De Sovjets wilden geen gezichtsverlies lijden door zich zomaar uit Afghanistan terug te trekken en de Verenigde Staten wilden geen detente met een agressor. De Koude Oorlog werd daarom voorzichtig hervat, omdat de deur vooralsnog op een kier bleef staan om de dialoog aan te gaan om een gewapend conflict te voorkomen.

V.II Aanbevelingen voor verder onderzoek

De uitdaging in onderzoek naar detente is de complexiteit van het begrip detente. In de *Basic Principles of Relations* werden weliswaar spelregels opgesteld, maar de supermachten interpreteerden deze altijd wanneer het in hun voordeel was. Zij spraken elkaar er ook op aan wanneer zij vonden dat de ander regels had geschonden. Het onderhandelingsklimaat en de vaagheid die met detente gepaard ging, zorgde ervoor dat er geen heftige conflicten uitbraken. Detente maakte het dus mogelijk dat de Amerikanen en de Sovjets elkaar op hun gedrag konden wijzen. In dit onderzoek is gebleken dat zelfs nadat de Sovjets Afghanistan binnenvielen er eerst nog ruimte was voor dialoog.

Voor dit onderzoek zijn onder meer memoires en interviews geanalyseerd. Het risico van het gebruik van dergelijke bronnen is het vervagen van herinneringen met de tijd en het (on)bewust weglaten van informatie door de historische actoren in kwestie. Om die reden heb ik zulke bronnen ter vergelijking naast elkaar gelegd en bronnen geraadpleegd die betrekking hebben op de Amerikaanse besluitvorming, zoals vergaderingen van de National Security Council en memoranda.

De conclusies uit dit onderzoek zijn getrokken op basis van mijn bronselectie en literatuurkeuze. Selectie en afbakening van het onderwerp zorgt ervoor dat niet alle beschikbare bronnen geraadpleegd konden worden voor dit onderzoek. Andere onderzoekers zullen met soortgelijk en ander bronmateriaal wellicht nog meer aanvullende en nieuwe bevindingen doen die betrekking hebben op onderzoek naar wat de Sovjetinval in Afghanistan zegt over de dynamiek van detente. Er kan binnen de Amerikaanse besluitvorming namelijk nog meer onderzoek worden gedaan naar het verschil in betekenis van detente voor de 'duif' Vance en zijn State Department enerzijds en de 'havik' Brzezinski en zijn adviseurs anderzijds. Daarnaast heeft dit onderzoek geprobeerd detente en *containment* meer met elkaar in verband te brengen. In de inleiding kwam al naar voren dat Raymond Garthoff stelde dat detente een minder strijdlustigere manier was om de Koude Oorlog te 'voeren'. Er kan meer onderzoek worden gedaan naar de mate van *containment* tijdens detente enerzijds en de rest van de Koude Oorlog anderzijds.

Afgezien van het Amerikaanse perspectief is het ook interessant om het Sovjetperspectief te bestuderen. Hoe kon de Sovjetleiding de reactie van de Verenigde Staten en de internationale gemeenschap op de interventie in Afghanistan dermate verkeerd inschatten? Het is ook interessant dat Brezhnev zelf de *Basic Principles of Relations* heeft ondertekend en de gehele jaren zeventig aan de macht bleef, terwijl de Verenigde Staten in dezelfde periode drie presidenten kenden. Er zou onderzoek gedaan kunnen worden naar de vraag of de visie op detente en de *Basic Principles of Relations* per Amerikaanse president aan verschil onderhevig was, terwijl deze aan de kant van de Sovjets onder dezelfde leider wellicht meer constant bleef.

Ook het fenomeen van Europese detente, waar in dit onderzoek weinig aandacht aan kon worden gegeven, is interessant. Er werd in ieder geval al de indicatie gegeven dat de Duitse bondskanselier Schmidt en de Franse president Giscard kritiek hadden op Carters detente. Een onderzoeksvraag zou kunnen zijn in hoeverre de West-Europese regeringsleiders onafhankelijk van de Verenigde Staten een eigen detente met de Sovjet-Unie konden onderhouden. Hoe dan ook, detente blijft een interessant en discutabel onderwerp dat nog veel onderzoeksvragen zal oproepen.

VI. Bibliografie

De bronnenverzamelingen zijn op alfabetische volgorde gerangschikt. De bronnen uit de desbetreffende verzamelingen zijn vervolgens op chronologische volgorde geplaatst.

VI.1 Bronnenlijst

'Basic Principles of Relations between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics', *The American Journal of International Law* vol. 66, no. 5 (Oktober 1972), 920-922.

Cold War International History Project, United States – Soviet Relations, 112013, 1 december 1976, Ambassador A.F. Dobrynin's conversation with Averell Harriman.

Cold War International History Project, United States – Soviet Relations, 112017, 4 februari 1977, Letter, Secretary Brezhnev to President Carter.

Cold War International History Project, United States – Soviet Relations, 111256, 23 september 1977, Record of conversation between Soviet Foreign Minister Gromyko and President Carter.

Cold War International History Project, United States – Soviet Relations, 117044, 31 mei 1978, Memorandum of conversation between Soviet Foreign Minister Gromyko and US Secretary of State Vance.

Digital National Security Archive, CIA Covert Operations: From Carter to Obama, 1977-2010, CO00381 – 1679096290, 14 juli 1978, Memorandum for the president from Cyrus Vance, F-5Es for Pakistan.

Digital National Security Archive, CIA Covert Operations: From Carter to Obama, 1977-2010, CO00662 – 1679094219, 28 december 1979, Iran, Afghanistan and Pakistan [National Security Council Meeting; Pages Missing].

Digital National Security Archive, CIA Covert Operations: From Carter to Obama, 1977-2010, CO00677 – 1679095487, 3 januari 1980, Memorandum for the president from Zbigniew Brzezinski, Strategic reaction to the Afghanistan problem.

Jimmy Carter Presidential Library & Museum, online, Office of the Staff Secretary, Presidential Files, Container 145, Folder 1/7/80[2], 3 januari 1979 [1980], Memorandum for the President from Stu Eizenstat.

Jimmy Carter Presidential Library & Museum, online, Presidential Directives, 10 januari 1980, PD 55*, Intelligence Special Access Programs – Establishment of Apex Program.

Jimmy Carter Presidential Library & Museum, online, Selected Speeches of Jimmy Carter, 23 januari 1980, State of the Union Address.

Jimmy Carter Presidential Library & Museum, online, Presidential Directives, 15 januari 1981, PD 62*, Modifications in US National Strategy.

Jimmy Carter Presidential Library & Museum, online, Presidential Directives, 15 januari 1981, PD 63*, Persian Gulf Security Framework.

Jimmy Carter Presidential Library & Museum, online, Oral Histories, Exit Interview Project, 2 maart 1981, Lloyd Cutler Exit Interview.

The National Security Archive, online, Global Competition and the Deterioration of U.S.-Soviet Relations, 1977-1980, 2 januari 1980, Document 19: Minutes of National Security Council Meeting.

The National Security Archive, online, Episode 17: Good Guys, Bad Guys, 13 juni 1997, Interview with Dr. Zbigniew Brzezinski.

The National Security Archive, online, Episode 18: Backyard, c. 1999, Interview with President Jimmy Carter.

U.S. Declassified Documents Online, National Security Council, GALE|CK2349580008, 11 november 1977, National Security Council (NSC) staff member Paul Henze provides National Security Adviser Zbigniew Brzezinski with information on intelligence initiatives concerning a growing Cuban military presence in Angola.

U.S. Declassified Documents Online, National Security Council, GALE|CK2349497552, 9 december 1977, Paul Henze provides Zbigniew Brzezinski with a summary of his daily reports for the annual National Security Council (NSC) report. Issues include: situation in the Horn of Africa; Greek and Turkish conflict over the island of Cyprus; international broadcasting reorganization plans.

U.S. Declassified Documents Online, National Security Council, GALE|CK2349671205, 25 januari 1978, In a memorandum to National Security Adviser Zbigniew Brzezinski, National Security Council (NSC) staff member Robert Pastor provides background information on Soviet construction activity in Cuba.

U.S. Declassified Documents Online, National Security Council, GALE|CK2349668667, 1 mei 1978, In a memorandum to National Security Adviser Zbigniew Brzezinski, National Security Council (NSC) staff member Michel Oksenberg comments on the coup in Afghanistan, which could cause major trade problems for Iran, Pakistan, and China.

U.S. Declassified Documents Online, White House, GALE|CK2349159101, 18 augustus 1978, Report entitled: "Soviet-Cuban Presence in Africa." Included is President Jimmy Carter's response to the findings.

U.S. Declassified Documents Online, White House, GALE|CK2349092644, 28 december 1978, NSC Weekly Report #83 (U), memorandum Zbigniew Brzezinski to President Carter, on major concerns relating to U.S. strategic direction for foreign relations, topics include SALT and U.S.-Soviet relations.

U.S. Declassified Documents Online, National Security Council, GALE|CK2349651601, 17 januari 1979, National Security Council (NSC) staff member William Quandt updates National Security Adviser Zbigniew Brzezinski on an NSC meeting in which discussion centered on Soviet policy toward the Middle East.

U.S. Declassified Documents Online, Department of State, GALE|CK2349154031, 26 januari 1979, President Jimmy Carter's briefing paper for Vice Premier Deng Xiaoping's 1/29-2/5/79 U.S. visit. Topics include: normalization plans; China's modernization efforts; commerce between the U.S. and China; status of U.S.-U.S.S.R. Strategic Arms Limitation Talks (SALT); Pakistan's nuclear policy; profile of Deng; meeting agendas.

U.S. Declassified Documents Online, National Security Council, GALE|CK2349662733, 12 april 1979, National Security Council (NSC) staff member Robert Pastor provides National Security Adviser Zbigniew Brzezinski with an assessment of the Cuban-Soviet military relationship.

U.S. Declassified Documents Online, White House, GALE|CK2349670425, 14 mei 1979, Military assistant William Odom provides National Security Adviser Zbigniew Brzezinski with his weekly report on Soviet affairs. Issues include: political developments; economic matters; Soviet military presence in Afghanistan.

U.S. Declassified Documents Online, National Security Council, GALE|CK2349506268, 6 juni 1979, Paul Henze provides David Aaron with talking points in preparation for President Jimmy Carter's summit meeting with Soviet General Secretary Leonid Brezhnev regarding the Horn of Africa. Issues include: political settlement in Africa; economic development in that country; U.S. arms sales to Sudan and Kenya; U.S. refusal to provide arms for the Ogaden or Eritrean insurgencies; Cuban presence in Ethiopia.

U.S. Declassified Documents Online, White House, GALE|CK2349073491, 16 juni 1979, Summary of First Plenary meeting between President Carter and Soviet President Brezhnev, topics include: U.S.-Soviet relations; arms control; and signing of SALT II treaty.

U.S. Declassified Documents Online, White House, GALE|CK2349073527, 17 juni 1979, Summary of Fourth Plenary meeting between President Carter and Soviet President Brezhnev, main topic of conversation was international issues.

U.S. Declassified Documents Online, White House, GALE|CK2349073545, 28 december 1979, President Carter corresponds with President Brezhnev regarding Soviet actions in Afghanistan which the U.S. regards as clear threat to peace.

U.S. Declassified Documents Online, White House, GALE|CK2349098571, 2 januari 1980, Memo to Vice President Mondale, Secretary of State Vance and Secretary of Defense Brown outlines decisions reached at the NSC meeting, including status of the SALT II Treaty, announcement on bilateral arms control negotiations and the U.S. response to the Afghanistan situation.

U.S. Declassified Documents Online, White House, GALE|CK2349092090, 9 januari 1980, Memo from Brzezinski to President Carter on a long-term strategy for coping with the consequences of the Soviet action in Afghanistan. Includes handwritten additions and revisions.

U.S. Declassified Documents Online, Department of State, GALE|CK2349599450, 18 januari 1980, Marshall Shulman, special adviser to Secretary of State Cyrus Vance, provides Vance with draft talking points in preparation for Vance's meeting with Soviet Ambassador Anatoly Dobrynin. Issues include: state of U.S.-Soviet relations; 11/4/1979 Iranian seizure of the U.S. embassy by Islamic student militants in the capital city of Tehran; defense of Pakistan; Yugoslav political matters; Strategic Arms Limitation Talks II (SALT II).

U.S. Declassified Documents Online, Department of State, GALE|CK2349142989, 30 januari 1980, Cable to Secretary of State Cyrus Vance regarding Ambassador Watson's meeting with Andrei Gromyko. Topics include: U.S.-Soviet relations; Soviet invasion of Afghanistan; NATO; arms control; SALT.

U.S. Declassified Documents Online, White House, GALE|CK2349107429, 8 februari 1980, Memo from Zbigniew Brzezinski for the Secretaries of State and Defense on Embassy Moscow's analysis of U.S.-Soviet relations.

U.S. Declassified Documents Online, Central Intelligence Agency, GALE|CK2349716456 , 19 februari 1980, Intelligence memorandum entitled: "The Soviet Leadership - Second Thoughts on Afghanistan." This document analyzes the impact of the Soviet invasion of Afghanistan upon Soviet foreign and domestic policy.

U.S. Declassified Documents Online, Department of State, GALE|CK2349598280, 29 februari 1980, List of four U.S. policy options for the neutralization of Afghanistan: (1) let other countries take the lead to develop proposals in a productive way; (2) make clear to other countries the parameters for neutralization; (3) launch U.S. neutralization proposals; (4) attempt to negotiate a neutralization proposal directly with the Soviet Union.

U.S. Declassified Documents Online, Department of State, GALE|CK2349701676, 19 maart 1980, Report on problems that the U.S. confronts today concerning its foreign policy, with recommendations on how to confront and solve these problems. Issues include the U.S. ability to deal with the following: hostage crisis in Iran; Soviet invasion of Afghanistan; Middle East peace negotiations.

U.S. Declassified Documents Online, White House, GALE|CK2349697468, 4 september 1980, National Security Adviser Zbigniew Brzezinski is provided with information on the following world events: Soviet views toward its relations with the U.S.; Soviet propaganda broadcasts aimed at Iran; Soviet relations with Iraq; Indian-Cambodian relations.

U.S. Declassified Documents Online, Central Intelligence Agency, GALE|CK2349706062, 9 september 1980, Central Intelligence Agency (CIA) director Stansfield Turner provides National Security Adviser Zbigniew Brzezinski with a memorandum which outlines the likelihood of a Soviet military move into Poland as a result of Poland's recent labor unrest.

U.S. Declassified Documents Online, White House, GALE|CK2349634630, 10 december 1980, National Security Adviser Zbigniew Brzezinski is provided with noon notes on the following world events: reports that the Soviet Union is prepared to provide military assistance to Poland; comments by a Soviet government official on the future of U.S.-Soviet relations; South Korean preparations for the commutation of a death sentence against political activist Kim Dae Jung, found guilty for his participation in the Kwangju uprising in May 1980.

VI.II Literatuurlijst

Aronoff, Yael S., 'In like a Lamb, out like a Lion. The Political Conversion of Jimmy Carter, *Political Science Quarterly* vol. 121, no. 3 (Herfst 2006), 425-449.

Brzezinski, Zbigniew, *Power and Principle. Memoirs of the National Security Advisor 1977-1981* (New York, Farrar, Straus and Giroux, 1983).

Carter, Jimmy, *Keeping faith. Memoirs of a President* (Toronto/New York, Bantam Books, 1982).

Cohen, Warren I., *The Cambridge History of American Foreign Relations. Volume 4: America in the Age of Soviet Power, 1945-1991* (Cambridge, Cambridge University Press, 1993).

Coll, Steve, *Ghost Wars. The Secret History of the CIA, Afghanistan, and Bin Laden, from the Soviet Invasion to September 10, 2001* (New York, Penguin Books, 2004).

Gaddis, John Lewis, *Strategies of Containment. A Critical Appraisal of Postwar American National Security Policy* (New York/Oxford, Oxford University Press, 1982).

Garthoff, Raymond L., *A Journey through the Cold War. A Memoir of Containment and Coexistence* (New York, Brookings Institution Press, 2004).

Glad, Betty, *An Outsider in the White House. Jimmy Carter, his Advisors, and the Making of American Foreign Policy* (New York, Cornell University Press, 2009).

Higgs, Robert, 'U.S. Military Spending in the Cold War Era. Opportunity costs, foreign crises, and domestic constraints', *Cato Institute Policy Analysis* no. 114 (1988), online:
<https://www.cato.org/publications/policy-analysis/us-military-spending-cold-war-era-opportunity-costs-foreign-crises-domestic-constraints>.

Jackson, Robert en Georg Sorensen, *Introduction to International Relations. Theories and Approaches* (Oxford, Oxford University Press, 2013).

Jespersen, T. Christopher (red.), *Interviews with George F. Kennan* (Jackson, University Press of Mississippi, 2002).

Jian, Chen, 'China, the Third World, and the Cold War', in: Robert J. McMahon (red.), *The Cold War in the Third World* (New York 2013) 85-100.

Kaufman, Burton I. en Scott Kaufman, *The Presidency of James Earl Carter Jr.* (Lawrence, University Press of Kansas, 2006).

Kissinger, Henry, *Diplomacy* (New York, Simon Schuster, 1994).

Kissinger, Henry, *The White House Years* (Londen, Wiedenfeld and Nicolson, 1979).

Krasner, Stephen D., 'Regimes and the Limits of Realism. Regimes as Autonomous Variables', *International Organization* vol. 36, no. 2 (1982), 497-510.

McMahon, Robert J., 'Introduction', in: Robert J. McMahon (red.), *The Cold War in the Third World* (New York, Oxford University Press, 2013), 1-10.

Mitchell, Nancy, 'The Cold War and Jimmy Carter', in: Melvyn P. Leffler en Odd Arne Westad (red.), *The Cambridge History of the Cold War. Volume 3: Endings* (Cambridge, Cambridge University Press, 2010) 66-88.

Njolstad, Olav, 'Shifting Priorities: The Persian Gulf in US Strategic Planning in the Carter Years', *Cold War History* vol. 4, no. 3 (2004), 21-55.

Njolstad, Olav, 'The Collapse of Superpower Détente, 1975-1980', in: Melvyn P. Leffler en Odd Arne Westad (red.), *The Cambridge History of the Cold War. Volume 3: Endings* (Cambridge, Cambridge University Press, 2010) 135-155.

Pastor, Robert A., 'The Caricature and the Man', in: Charles Gati (red.), *Zbig. The Strategy and Statecraft of Zbigniew Brzezinski* (Baltimore, The Johns Hopkins University Press, 2013) 104-111.

Riedel, Bruce, *What we won. America's Secret War in Afghanistan* (Washington, Brookings Institution, 2014).

Romano, Angela, 'More Cohesive, still Divergent: Western Europe, the United States, and the Madrid CSCE Follow-Up Meeting', in: Kiran Klaus Patel en Kenneth Weisbrode (red.), *European Integration and the Atlantic Community in the 1980s* (Cambridge, Cambridge University Press, 2013) 39-58.

Romero, Federico, 'Cold War Historiography at the Crossroads', *Cold War History* vol. 14, no. 4 (2014), 685-703.

Saikal, Amin, 'Islamism, the Iranian Revolution, and the Soviet Invasion of Afghanistan', in: Melvyn P. Leffler en Odd Arne Westad (red.), *The Cambridge History of the Cold War. Volume 3: Endings* (Cambridge, Cambridge University Press, 2010) 112-134.

Vaisse, Justin, 'Zbig, Henry, and the New U.S. Foreign Policy Elite', in: Charles Gati (red.), *Zbig. The Strategy and Statecraft of Zbigniew Brzezinski* (Baltimore, The Johns Hopkins University Press, 2013) 3-26.

Westad, Odd Arne, 'Epilogue. The Cold War and the Third World', in: Robert J. McMahon (red.), *The Cold War in the Third World* (New York, Oxford University Press, 2013) 208-219.

Westad, Odd Arne, *The Global Cold War. Third World Interventions and the Making of our Times* (New York/Cambridge, Cambridge University Press, 2005).

Westad, Odd Arne, 'The Great Transformation. China in the long 1970s', in: Niall Ferguson e.a. (red.), *The Shock of the Global. The 1970s in perspective* (Cambridge/Londen, The Belknap Press of Harvard University Press, 2011) 65-79.

X (Anoniem gepubliceerd door George Kennan), 'The Sources of Soviet Conduct', *Foreign Affairs* vol. 25, no. 4 (Juli 1947), 566-582.

Yaqub, Salim, 'The Cold War and the Middle East', in: Robert J. McMahon (red.), *The Cold War in the Third World* (New York, Oxford University Press, 2013) 11-26.

Zanchetta, Barbara, *The Transformation of American International Power in the 1970s* (Cambridge, Cambridge University Press, 2013).